

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קונטרס נא

קונטרס

לימוד החסידות

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ח נבג"ם זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

הועתק וחוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ז

הוצאה שביעית

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ואחת לבריאה

ה' תהא שנת אראנו נפלאות

שנת הצדי"ק לכ"ק אדמו"ר שליט"א

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קונטרס נא

קונטרס

לימוד החסידות

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ח נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

הועתק וחוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ז

הוצאה שביעית

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ואחת לבריאה

ה' תהא שנת אראנו נפלאות

שנת הצדי"ק לכ"ק אדמו"ר שליט"א

לימוד החסידות

במענה על מכתבו במה ששמע מפי התלמיד שי' שחזר מאמר דא"ח והזכיר מרז"ל ישראל עלו במחשבה תחלה, ופי' החזר דנשמות ישראל הם מבחי' קדומה שאין שייך לומר עליהם שנבראו. ומסתפק אם החזר כיון אל האמת וקרוב אצלו יותר לחשוב אשר החזר טעה בהבנת הדברים, כי איך אפשר לומר קדמון זולתו ית'. ודרך אגב מביא המאמר חלק אלוהי ממעל ממש — שקשה לצייר. ובא לידי הצעת מסקנא אולי מוטב הי' בכלל שלא לדבר במעלות גבוהות שיהי' מקום לערער עלינו החסידים שלא נחוס על כבוד הקונה ית', וגם אי אפשר לנבוא לעמוד על בורין של הדברים.

המורם מכל האמור כי חושש הוא לג' דברים: א) שהחזר בודאי טעה. שא"א לומר קדמון כ"א על עצמותו ית'. ב) הדבור ברבים ובפרהסיא בדברים העיונים הדקים מעורר התימא אשר, ח"ו, אנחנו בלתי חסים על כבוד שמים. ג) א"א לנבוא לעמוד על בורין של דברים.

א.

והנה בזה שהניח כלל שא"א לומר בחי' קדמון זולתו ית', היא מימרא סתומה הצריכה ביאור. כי ודאי הדבר כי ענין קדמון מתיחס רק אל עצמותו ית' זולתו ית' הכל מחדשים מאתו ית', אם בבחי' נאצל או בבחי' נברא. אמנם כל זה הוא בתוכן פנימי, שהוא תואר עצמי דשם קדמון, אבל שם קדמון בתוארו הפשוט הוא מתיחס לכמה דברים, וכמו אדם קדמון, וכמאמר קדמון לכל הקדומים, מחשבה הקדומה.

וביאור דבר זה, דהנה כל שמות התואר פירושם האמיתי מתבאר על ידי מה שהם מתארים. וכמו בתיבת אחד שהוא תואר דבר, הרי אין פירושו שזה בכל דבר, ובא לפי ערך מהות המתואר בתואר. דהרי אינו דומה פירוש הוי' אחד לפירוש יום אחד, דיום אחד פירושו ראשון, והוא אחד המנוי שיש אחריו שני ושלישי, והוי' אחד פירושו מיוחד, והוא אחד העצמי דענינו יחיד. ומה שנאמר בלשון אחד ולא יחיד, כי בא להורות על היחוד ואחדות הנאצלים נבראים נוצרים ונעשים במקורם המהוים, דע"ז בא להורות תיבת אחד דד' רוחות העולמות וז' רקיעים וארץ שבכל עולם ועולם, דזה כולל כללות כל הנבראים, הם בטלים אל האליף דמורה על אין סוף ב"ה אלופו של עולם.

וכן הוא בכל תואר ותואר, אשר תוכן כוונת התואר הוא לפי ערך מהות המתואר, אשר כן הוא גם בתואר קדמון, דמתיחס אל כל דבר שהוא קדום להבא

ישראל עלו במחשבה תחלה : כנראשית רבה פ"א, ד : ישראל עלו במחשבה (כן הגירסא בכמה דפוסים וכתבי יד) . . אמרו מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר. וראה לקוטי תורה לשיר השירים ביאור ע"פ יונת.

המאמר חלק ק : בתניא רפ"ב.

אדם קדמון : תקוני זוהר תי' ע' בתחלתו ועוד.

קדמון לכל הקדומים : תי"ז שם : בהיכלא דאדם קדמאה דכל קדומים . . .

עלת העלות קדמון לכל קדומים . . . תורה קדומה דכל קדומין. וראה ג"כ בע"ח ש"א ענף א"ב. מחשבה קדומה : ראה ענינה לקו"ת שם, עטרת ראש שער ר"ה פ"ה, אמרו בינה שער הק"ש מ"י ועוד.

אחריו. ואם הבאים אחריו הם קדומים להבאים אחריהם — יהי תואר קדמון הראשון מתואר בתואר קדמון להקדמונים, דהכונה בזה רק להורות שהוא קדמון לכל אלו הבחינות ומדריגות שהם קדומים להבאים אחריהם, היינו דהגם שהבאים אחריו הם ג"כ קדומים להבאים אחריהם, אבל להיותו הוא קדום גם אליהם לכן הנה תוארו קדמון להקדומים.

ב.

ובכחות הנפש הנה תואר קדמון לכל הקדומים קאי על מקור כל הרצונות, היינו הרצון העצמי שהוא קדום לכל, להיותו מקור הכל, כי אין לך דבר שעומד בפני הרצון. דלא מיבעי מדות ושכל שהם נמשכים אחר הרצון, והרצון מושל עליהם בזרוע בדרך גזירה, אלא דגם כח הענג נגרר אחר הרצון, וכמ"ש במ"א בארוכה, דבענג ורצון עדיין אין הכרע בדבר מי מכריח את מי, אם הענג מביא את הרצון, וכמאמר אין למעלה מענג, או שהרצון מכריח את הענג, וכמאמר ואין לך דבר שעומד בפני הרצון.

ומהאי טעמא נקרא הרצון עצמי קדמון לכל הקדומים, דהאדם נברא לילך בקומה ולא כבעלי חיים שהולכים על ארבע. וענינו דהראש למעלה מהלב, והלב ואברי הנשימה למעלה מהכבד ואברי המזון. דכללות האדם נחלק בג' חלקים כוללים: שכל, מדות, ומעשה. — המחשבה והדבור המה כחות משרתים, דמחשבה משרת השכל והדבור משרת המדות.

והנה כל הכחות החושים הכוללים והפרטיים הם באים בסדר מסודר דקדימה ואיחור: המדות קודמות אל הדבור, המחשבה קדומה אל המדות, השכל קדום אל המחשבה. הרי כל אלה הנה זה קדום אל זה, לכן נק' כולם בשם התואר קדמון. וראשית הכל הוא הרצון דקדום לכל וגם סיבה לכולם, ולכן נקרא הרצון העצמי בתואר קדמון לכל הקדמונים.

ובזה יובן הלשון אדם קדמון שהוא הפרצוף הראשון שהאצילו המאציל העליון ב"ה אחר הצמצום. ונקרא בתואר אדם קדמון שהוא צירוף ב' תיבות, המורות על שני ענינים: תואר אדם מורה על הסדר, ותואר קדמון מורה להיותו קדום לכל, כנ"ל בכת הרצון דקדום לכל.

אמנם כל זה הוא פירוש תואר קדמון כמו שהוא בשם המושאל בתוארי הנבראים. אבל אמיתית דתואר קדמון הוא רק על העצמות ית' ויתעלה, שהוא ית' קדמון ונצחי. וכמאמר כל קדמון נצחי ולא כל נצחי קדמון, דרבים מהנמצאים יהיו נצחים ברצון הבורא ואין שום אחד מהם קדמון. דמאמר זה בא להורות

ה ר צ ו ן ה ע צ מ י : ראה ענינו: שער היחוד פ"ז ואילך, עטרת ראש בתחלתו, ד"ה תקעו תש"א ועוד.

ו כ מ " ש ב מ " א : ראה שער היחוד פכ"ג, ד"ה לך לך רס"ו, ד"ה תקעו תרד"ע ועוד.

א י ן ל מ ע ל ה מ ע נ ג : ספר יצירה פ"ב מ"ב (ע"פ כמה נוסחאות).
ש ה ו א ה פ ר צ ו ן ה ר א ש ו ן : ע"ח ש"א בתחלתו, מ"ח בתחלתו ועוד.
צ י ר ו ן ב ' ת י ב ו ת : ראה תורת שמואל ש"ז (מצה זו תר"ם) פניו באופן אחר קצת.
כ ל ק ר מ ו ן נ צ ח י : הרמ"ע בהקדמה בסי' יונת אלם ובספר סלח הרמון שער ד' פ"ג.

על אמיתית תואר קדמון. והיינו דמאחר דתואר קדמון הוא ככל התוארים דפירושו הוא לפי מהות דבר המתואר, על כן בא מאמר זה לבאר בענין תואר העצמי דקדמון שמורה על העצמות ית'.

הנה ממוצא דבר אנו יודעים דכל תואר יש בו העצמי והמושאל, דהעצמי הוא תואר העצמות ית' ויתעלה, והמושאל הוא בתוארי הנבראים. אשר כן הוא בכל תוארי השכל: חכם, מבין ודעתן, תוארי המדות: רחום, חנון וחסדן, גבור ונורא. וכן גם בתוארי האחדות היחוד והקדמות המתוארים בתוארי אחד יחיד קדמון.

ג.

והנה החזר את המאמר בנוסח הנ"ל לא טעה לא בהבנת הדברים ולא בהנוסח, דכך הוא סגנון המאמר הנזכר. ופירושו: ישראל עלו במחשבה, דנשמות ישראל יש להם יתרון על כל הנבראים גם באופן התחדשותם. דכל הנבראים, אפילו המלאכים, נבראו בששת ימי בראשית, ואופן בריאתם הוא בדבור, דבעשרה מאמרות נברא העולם, ועוף יעופף קאי על המלאכים. וזהו דכתיב בדבר ה' שמים נעשו דכתיב בהם לשון עשי' וכת' לעולם ה' דברך נצב בשמים ודבורו של הקב"ה חשיב מעשה, וכת' וברוח פיו כל צבאם, דקאי על מלאכי מעלה וכל הספירות ונאצלים ופרצופים העליונים דכולם נבראו בדבור העליון. אבל הנשמות עם היות שהם ג"כ נתחדשו בשי"ב, אבל ענין בריאתן הוא באופן אחר לגמרי, שנבראו במחשבה, דמחשבה קדומה לדבור. והיינו דהנשמות הם מבחי' קדומה לגבי בחי' הדבור שבו נבראו כל הנבראים. וזהו ישראל עלו במחשבה. וידוע דבענין הספירות הנה מחשבה הוא בחי' חכמה ועלו במח' — בחי' פנימית החכמה.

ותא שמע, סגנון היסודי כמו שנאמר ונשנה ענין זה מפי קדש הקדשים הוד כ"ק רבינו הזקן ואבותינו רבותינו הק' בכל דור ודור:

משכיל לאיתן האזרחי. איתן הוא עצם הנשמה שדבוקה בהעצמות, חלק אלוקה ממעל. דהנה נשמה שנתת בי טהורה, בראתה, יצרתה, נפחתה, כנגד ד' עולמות. במדרש חשיב ה' מדרי': נר"ן, חי', יחידה, ובוהר כוללם בד' מדרגות נר"ן ונשמה לנשמה, נגד ד' אותיות שם הוי", ואיתן הוא התוקף דנשמה הבא בגילוי בהכח דמס"נ. ואיתן לשון יושן, בלתי מחודש, והוא שם ע"ב שאינו

ק א י ע ל ה מ ל א כ י מ : ב"ר פ"א, ג.

מ ח ש ב ה ו א : מאורי אור אות מ' סני"ט. לקוטי השי"ס להאריו"ל סוף ברכות. וראה לקו"ת ביאור ע"פ יונתני הנ"ל.

מ ש כ י ל ל א י ת ן : ראה ע"ד כ"ז לקו"ת ר"פ ראה, ד"ה ועשית חג שבועות רס"ו, ד"ה אריב"ל בכל יום ויום תפריח ועור.

ב מ ד ר ש ח ש י ב : ב"ר ט"ד, ט.

ו ב ז ה ר כ ו ל ל מ ב ד ' : ח"א עט ע"ב. כ"י נשמה לנשמה כולל חי' יחידה" (ד"ה אריב"ל שם).

ל ש ו ן י ו ש ן : סוטה מו, ב. וצע"ק מה שכדאי"ח מוכאת הראי' מתרגומו של ירח האיתנים (מ"א ת, ב), ולא כמ"ש בשי"ס. ואולי י"ל שרצו להביא ראי' מענין המתאים כי מהאיתנים, האבות, גמשך האיתן, כח המס"נ, בהנשמה.

מחודש. דשם מ"ה הוא מחודש ונק' שם מ"ה החדש, וכן שם ס"ג הוא מחודש. וס"ג ומ"ה הם תהו ותקון, דשניהם מחודשים. ושם ע"ב הוא למעלה מתהו ותקון, והוא בלתי מחודש. וידוע דשם ע"ב בחכמה, והיינו בחי' פנימי' החכמה. וכמאמר פנימי' אבא פנימי' עתיק, ועתיק הוא לשון ישן, שזהו המשכת העצמות. וזהו נשמה שנתת בי טהורה היא, שזהו שרש הנשמה כמו שהיא באצי'. ואצי' הוא הפרשת הארה מאוא"ס המאציל ב"ה שאינו בבחי' התחדשות כ"א בבחי' גילוי ההעלם. וזהו משכיל, שהוא מקור הממציא ומגלה את השכל, הנה משכיל זה הוא רק לאיתן, דאיתן יש לו משכיל, מה שע"י כח המשכיל הוא האזרחי, מזריח לכל הכחות והחושים.

כך היא תורת הוד כ"ק רבינו הגדול וכך נשנית תורה זו במשך יותר על מאה שנה בארבעה דורות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק', אשר כל אחד ואחד מכ"ק אבותינו רבותינו הק' בדורו אמר המאמר בתוספת ביאור בהשכלת הכנת הענין וידיעתו, בהסבר נעלה אשר החי' כל הנפש החי' בידיעת פנימית התורה.

ו נ ק ' ש ם מ " ה ח ד ש : ע"ת ש' התיקון פ"ב ועוד.

ס"ג הו"א מ"ח ד"ש : שהרי השבירה הי' בשם ס"ג וכמאמר בונה ע"מ לסתור וסותר ע"מ לבנות" (ד"ה אריב"ל שם). ויש לפרש הראי', דכיוון דבנין התהו הי' בשביל הסתירה וסתירת התהו הי' בשביל בנין התיקון והתיקון עצמו מחודש, אי"כ ע"כ גם התהו מחודש הוא.

ו ס"ג ו מ"ה ה ם ת ה ו ת ק ו ן : בע"ח שער דרושי נקודות פ"א, מבוא שערים ש"ב בתחלתו, שער ההקדמות ש"א ד"ג ועוד אשר השבירה היתה בס"ג דס"ג. ובע"ח ש' התיקון פ"ב, מבוי"ש ש"ב ח"ג, שהה"ק דרוש חיות המלכים ועוד שהתיקון ע"י שם מ"ה החדש. הביאור ע"פ דא"ח ראה תורת חיים ד"ה ויהי כל הארץ, מצות מחצית השקל וביאור ושבחה (בספר דרך מצותיך) מד"ה ואהי' אצלו אמון, דשנת תרד"ע, ואילך (באריכות ופרסיות ביותר) ועוד.

ש ם ע"ב ב ח כ מ ה : ראה ע"ח שער טנת"א פ"א והמפרשים שם.

פ נ י מ י ' א ב א פ נ י מ י ' ע ת י ק : ראה המקורים בלקו"ת ביאור לדי"ה שוש אשיש ספ"ג. והנה בלקו"ת שם כותב, וכי"מ בפע"ח שם (ש' הק"ש פט"ו) בהדיא. ולכאורה צע"ג דבפע"ח שם כתב בפירוש דפנימי' דאבא הוא כמו החצוניות דעתיק, וכי"כ גי"כ בש' הכהנות כהנות ק"ש דרוש ב. ולכן מסיים שם, ולא הבנתי דבריו" וכמ"ש בהגהות וביאורים בש' הכהנות שם. וקשה לשבש כל הספרים, אף שברמ"ז לזהר (ח"ג רעו, ב), הובא בלקו"ת שם, משמע, לכאורה, שגירסתו בש' הכהנות, כפנימות עתיק".

ואולי י"ל עפ"מ"ש בפע"ח ושה"כ שם דפני' אבא חשוב כעתיק הגנוז תוך א"א, וכי"כ גי"כ בהרמ"ז לזהר (ח"ג רט, ב) שהביא בלקו"ת שם. והנה בא"א מתלבשים רק ז"ת דעתיק ולא גי"ר, ומן ז"ת אלו רק נה"י דעתיק מתלבשין בז"ת דא"א, ולא חגי"ת (ע"ח שער א"א רפ"א ועוד). ואוי"א מלבישין רק לז"ת דא"א (ע"ח שער סדר אצילות פ"א ועוד). נמצא כי בתוך או"א מלובשים רק נה"י דעתיק, ע"י ז"ת דא"א, ולא חגי"ת דעתיק. אבל פנימי' אבא הוא חגי"ת דעתיק שהוא גי"כ גנוז בתוך א"א. וכיוון שחגי"ת, בכלל, נק' חצוניות לגבי גי"ר ופנימיות לגבי נה"י, לכן מצינו שבכ"מ ה"ל הוא פני' אבא פני' עתיק ובכ"מ — שהוא חצוניות דעתיק, — (ולהעיר מאיפה שלימה על האוצ"ח ש' העתיק ספ"ד סק"ז) — וכמדומה שיש להתאים כהנ"ל למ"ש בדי"ה ויצא ובדי"ה וישלח ובדי"ה השמים כסאי (בהמשך רס"ו) דפני' אבא פני' עתיק הוא דוקא עונג המורגש, וגם עלי' זו תהי' רק לעת"ל (מתאים למ"ש בפע"ח ושה"כ שם כי אין ממשך מפני אבא כי הוא כמו החצוניות דעתיק), אבל התענוג עצמי לא בא בפני' אבא.

ויש להעיר מסד"ה יו"ט שר"ה תרצ"ו וסד"ה שמח תשמח תרג"ו, וצע"ק, ואכמ"ל. ו א צ י ' ה ו א . . ג י ל ו י ה ע ל ם : כארוכה ראה ר"ה וידבר נר' קדושים דשנת תרס"ו.

ויתבונן נא וישים אל לבו כמה וכמה אלפים ורבבות נשמות חסידים משכילים עובדים ואנשי מעשה החי' מאמר הקרוש הלזה ועורר את מוחם לבם ודעתם לעבוד את ה' בתורה ועבודה שבלב וקיום מצוות המעשיות בחיות וברגש פנימי.

ואמרז"ל העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתי' וכי' אלא נשמות יושבים ועטרותיהם כראשיהם ונהנין מזיו השכינה, ומבואר בדא"ח דזהו זיו תורתן ועבודתן שעסקו בעלמא דין.

א"כ הרי הנשמות הקדושות נשמות החסידים המשכילים והעובדים שבחיהם בעלמא דין יגעו ביגיעת בשר וביגיעת נפש בלימוד תורת החסידות ובהשגת הענינים במוחם ולבם. הנה עתה בעלמא עילאה הם יושבים ונהנים מזיו תורתן ועבודתן, מטפסים ועולים מדרגא לדרגא בעילוי אין קץ וסוף.

ד.

והנה השתי חששות שהעיר: (א) בענין כבוד שמים. (ב) דא"א לנברא לעמוד על בורים של הדברים — הרי אינם חששות פרטיות רק בענין זה דישראל עלו במחשבה, כ"א החששות האלו הם בכללות הענינים המבוארים בתורת החסידות, אשר כזה הדומה לזה הי' טענותיהם של המתנגדים המתונים בימי קדם. בין המנגדים לתורת ודרכי החסידים היו שתי פלוגות: פלוגה אחת רגזנית וחושדת בכשרים. ופלוגה שני' מתונה ובעלת משפטים במשפטי השכל האנושי. מעשי' של פלוגה הראשונה הרגזנית ידועות ואין עניני במכתב זה לבא בדברים אודותה. אמנם הפלוגה השני' המתונה — הנה הערות אלו וכדומה להם היו יסוד התנגדותם לתורת החסידות ודרכי החסידים.

בדור הראשון להתגלות והתפשטות תורת החסידות חב"ד — בימי רבינו הוקן — היתה הפלוגה השני' כמוסה, והעיקר היתה פלוגה ראשונה הרגזנית, אשר בשני הנצחונות של החסידים בשנת תקנ"ט ותקס"א הושפל כבודה של פלוגה ראשונה, והתחילה להתרקם פלוגה השני'. ובמשך כעשר שנים (תקס"ב-תקע"ב) התחילו להתרועע עם החסידים ולהעריך ויכוחים שונים.

אין לכחד כי בכמה מקומות פעלו חלישות בלימוד תורת החסידות, וביותר בהבעלי בתים בעלי עסקים ובעלי מלאכה, דרוב היום היו עסוקים בעסקיהם ומלאכתם, ולא הי' להם די זמן לחלקו בלימוד המספיק ללימוד הנגלה ולימוד החסידות.

ואמרז"ל העוה"ב... נשמות יושבים: ברכות י, א. ושם הגירסא צדיקים יושבים. ויש לפרש שינוי הלשון כאן, להורות דבענינו מדבר לשיטת אלו המבארים מרז"ל זה בנשמות בגי'ע (רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב), ולא כשיטה המפרשת המאמר בעולם התחי' (רס"ג, ראב"ד, רמב"ן ועוד).

ומבואר בדא"ח: תניא פליט, לקוית ד"ה כי תבואו גוי' ושבתה ספיב ועוד, בין המגדלים: מכאן ועד סוף פ"ט נדפס בקובץ "התמים" חוברת ראשונה ע' לג ואילך.

בשנת תקנ"ט ותקס"א: הכונה לגאולת רבנו הוקן ממאסרו בשנים האלו, וביטול כל העלילות על תורת החסידות.

ברוב המקומות של אנ"ש השתמשו המנגדים בעלי פלוגה השני' באגרות הקדש של הוד כ"ק רבינו הזקן: פותחין בברכה בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין כו' עשרה שיושבין ועוסקין בתורה כו' וכן בכל מקום המבאר במעלת לימוד גליא שבתורה, אשר בזה הסבירו להחסידים כי גם הוד כ"ק רבינו אומר אשר ראשית כל צריכים לשמור זמני הלימוד בש"ס ופוסקים.

במשך השנים ההם הנה הרבה מתלמידי החזירים של הוד כ"ק רבינו הזקן היו נוסעים וסובבים בכל העיירות, וגם הוקמו ועדים מקומיים וגליליים להשגיח בעינא פקחא. גם המנגדים שלחו שלוחי חרש בין החסידים, והיתה מלחמה פנימית, ידועה רק ליחידי סגולה, כי שניהם — הן החסידים והן המנגדים — לא חפצו שיגלו בחוץ.

ובאתה מלחמת רוסיא-צרפת — בקיץ תקע"ב בחדש מנ"א — ובלבלה את העולם. הוד כ"ק רבינו הזקן עזב את ליאדי, ויותר על שנה עבר עד עת בוא הוד כ"ק אאזמור'ר אדמור'ר האמצעי חזרה למדינת רוסיא הלבנה.

ה.

כשנשקטה המלחמה — בחורף תקע"ג — התחילו המנגדים לשלוח שלוחי חרש בעיירות של אנ"ש לעשות תעמולה לקרר לב החסידים שלא יתקשרו אל הוד כ"ק אדמור'ר האמצעי, ומבואר במ"א הענינים שנעשו בזה, וכשראו אשר במקצוע זה לא יצליחו, היתה תקותם, אשר גם בבוא הוד כ"ק אדמור'ר האמצעי הנה, כפי שידעו תכונת נפשו בעונה ומהלך נפשו בדברי רכות, ימצאו דרכים איך לבצע מזמתם.

אמנם להיות תחלת דור השני הי' בימי החורבן אחרי המלחמה הצרפתית, וביאתו של כ"ק אדמור'ר האמצעי להתיישב בליובאוויטש עשה רושם אדיר בכל פלכי רוסיא הלבנה וליטא, כי נודע לכל אשר הוד כ"ק רבינו הזקן הי' לעזר בנצחון רוסיא על הצרפתים, אשר מוסדות הממשלה וגם בעלי האחויות בעריהם היו מושכים חסד עם מפלגת החסידים, כמבואר באחת הרשימות.

ונוסף על זה, והוא העיקר, אשר בשבת הוד כ"ק אדמור'ר האמצעי על כסא הנשיאות בליובאוויטש (בשנת תקע"ד), נתן צו ופקודה חזקה לכל העיירות בפלכי רוסיא הלבנה אשר החסידים יבנו להם בתי תפלה ביחוד ולא יכנסו להתפלל, אפילו באקראי, בבתי הכנסת והמדרש של המנגדים, והעובר על זה יענש בריחוק.

— היו מקרים, אשר הוד כ"ק אדמור'ר האמצעי צוה לאנ"ש הדרים בעיירות שלא הי' שם מגין מאנ"ש, שיתפללו ביחידות וקריאת התורה לשמוע מאחורי הדלת או החלון.

אנכי עוד ראיתי אחד מחסידי כ"ק אדמור'ר האמצעי בוויטעבסק, שהי' תושב עיר לידא, וסיפר אשר בחמשת השנים שגר בלידא, הנה — בחדשי אלול-תשרי הי' בליובאוויטש ובכל השנה לא התפלל בצבור, עד אשר העתיק מושבו לשוויצניאן. —

כן צוה הוד כ"ק אדמ"ר האמצעי לכל אנ"ש בכל מקומות מושביהם לבלתי יבואו בוויכוחים עם המנגדים מטוב ועד רע, וביותר הזהירו על זה האברכים והצעירים באזהרה נוראה.

הפקודות הנמרצות האלו פסקו בסכינא חריפא כל יחס וקשר בין המנגדים והחסידים, וחברי הפלוגה השני' של המנגדים נוכחו לדעת כי תקותם להדיח את החסידים מלימוד החסידות נכזבה.

צל תקוה נשאר לפני המנגדים והוא לסכסך במפלגת החסידים ע"י אמצעות המקושרים לתלמידי הוד כ"ק רבינו הזקן הרה"ח ר"א משטראשעלע והרה"ח ר"ש פריידעש.

אמנם גם זיק תקוה זו נשאר מעל, כי בראשית בוא הוד כ"ק אדמ"ר האמצעי לפלכי רוסיא הלבנה והתיישב בליובאוויטש, נתקבץ מספר גדול של הרבה עשרות מנינים אברכים בעלי כשרונות מצויינים ומופלגי תורה לליובאוויטש, והיו שוקדים בלימוד תורת החסידות וחזרת המאמרים אשר שמעו מדי שבת בשבתו.

חוק שם אדמ"ר האמצעי אשר יותר משני חדשים, וברשיון מיוחד שלשה חדשים אין רשות לשום אברך להתעכב בליובאוויטש, ובהליכתו חזרה לביתו צריך להתעכב יום או יומים בכל עיר ועיר בדרך נסיעתו, ובכל מקום הגהו מחויב לחזור דא"ח ברבים, אותם המאמרים ששמע בליובאוויטש.

החסידים שבכל העיירות כפרים וישובים בפלכי רוסיא הלבנה התדברו ביניהם אשר הן יחיד הן חבורה ההולכים לליובאוויטש, הגה בעברם דרך עיר או כפר וישוב אשר בו ימצאון מעדת החסידים, הגה חסידי המקום מחוייבים לתת להם אכילה שתי' ולינה בהליכתם ובחזירתם.

אשר כל זה גרם להתאחדות עדת החסידים והתפשטות תורת החסידות ביותר.

1.

בבוא הוד כ"ק רבינו הזקן מפטרסבורג בפעם השני' בשנת תקס"א והתיישב בליאדי, סדר חדש נהי' בענין אמירת מאמרי חסידות, מכמו שהי' לפני זה. עד אז, על הרוב, היו מאמרים קצרים, והביאורים היו ג"כ בתכלית הקיצור, ובהתיישבו בליאדי התחיל לדבר מאמרים ארוכים עם ביאורים ותוספת ביאורים, עד כי רבות פעמים הגיד מאמר אחד עם שלשה ארבעה ביאורים וכל ביאור הוא עומק שכלי מיוחד.

אחרי החופשה השני' בשנת תקס"א הי' נצחון תורת החסידות ודרכי החסידות ביתר שאת ויתר עז מכמו שהי' בפעם הראשונה, ורק זאת דבפעם הראשונה הי' ענין המאסר והיציא מביית האסורים, לא כן בפעם השני' שלא ישב בתפיסה ומאסר כבד כבראשונה, אבל המלשינות דפעם השני' היתה כבדה יותר מכמו בראשונה, בשנת תקנ"ט הגה ההלשנה היתה בעיקרה על הוד כ"ק רבינו הזקן בעצמו, שהוא חפץ להיות מלך בישראל ומקבץ אנשים וכספים ובדעתו לעשות מרידה בממשלה, וההלשנה דתקס"א היתה בעיקרה על תורת החסידות.

ר"א משטראשעלע . . . ר"ש פריידעש : ראה אודותם : בית רבי ח"א פכ"ו.

בסעם הראשונה : ע"ד מאסר זה ראה החוברת "יס כסלו".

כאשר לוקח הוד כ"ק רבינו הוקן למאסר בשנת תקנ"ט והולכוהו לפטרסבורג צוה אשר אנ"ש לא יבואו לפטרסבורג זולת השתדלנים ועוריהם. לא כן בהלקחו בפעם השני' לפטרסבורג התיר לאנ"ש לבוא לפטרסבורג, והיו באים מהרבה עיירות לחקור ולדרוש בשלום הוד כ"ק רבינו ומצב הענינים.

ידוע אשר שלשה שבועות לפני צאת הוד כ"ק רבינו מ"טאיינעי סאָויעט", נודע לרבים כי נתברר הכל על צד היותר מעולה לטובת החסידות, ואשר חופשה יותן להוד כ"ק רבינו, אמנם באשר צריכים היו להגיש כל תוכן הענין להמלך לחתום ואחרי כן לה"סענאָט", על כן לא מהרו כל כך בהחופשה, ובפרט כי ישיבתו ב"טאיינעי סאָויעט" הי' בדרך כבוד, בחדרים מרווחים, לא כמו בפעם הראשונה שהי' במבצר הפעטראָפאָולי.

הישיבה ב"טאיינעי סאָויעט" בדרך כלל נוחה היא יותר, באין ערוך, מכמו הישיבה במאסר התפיסה, בכלל, וכמו מאסר המבצר פעטראָפאָולי בפרט. ובפרט להוד כ"ק רבינו שהי' כבר נודע בספירות הממשלה לאיש דגול מרובה, הנה בישבו ב"טאיינעי סאָויעט" התיחסו ביותר טוב, הרשו להביא לו ספרים ככל אשר יבקש וכן בעניני אכילה ושתי'.

באחד הימים בא שר פקידי ה"טאיינעי סאָויעט" והודיע להוד כ"ק רבינו, כי המשפט נגמר לזכות תורת החסידות, וגם הוא זכאי הוא וחופשה יותן לו להמשיך עבודתו ללמוד תורת החסידות לכל אשר יחפץ בזה, באין מפריע מצד חוקי הממשלה. ורק עד אשר יהי' הכל כתוב וחתום מאושר מטעם המלך והסענאָט עליו לחכות במושבו ב"טאיינעי סאָויעט". ומטעם החוק — חפשי הנהו מכל משמר מיוחד ויכול הוא להתראות עם אנשים, אשר על כן יותן לו — להוד כ"ק רבינו — מעון של ארבעה חדרים מרווחים בהבית שבחצר השני', ושם יכולים להיות קרוביו ותלמידיו לשרתו, והכל יכולים לבוא אליו באין מפריע. וכאשר יגיעו הניירות מאושרים כאמור, אז יעזוב מקום שבתו ב"טאיינעי סאָויעט" ויסע לביתו.

בו ביום יצא הוד כ"ק רבינו מחדרי ה"טאיינעי סאָויעט" אשר ישב שם בתור נידון ועבר להמעון הפרטי אשר ניתן לו בהבית שבחצר השני'. בשעות אחדות נודע הדבר להחסידים וצירים שולחו לבשר בליאָנא ובכל ערי אנ"ש. אחד מחדרי הדירה הוקצב לבית תפלה והביאו ספר תורה והתפללו בצבור. וכל ימי שבתו של הוד כ"ק רבינו בדירתו זאת אשר ב"טאיינעי סאָויעט" התנהג כמו שהי' נוהג בביתו בליאָנא.

סיפורים מסודרים בענינים מופלגים מלאים תוכן רב ישנם מעת ההיא, ואין מקומם בזה, רק זאת דשמחת הוד כ"ק רבינו ועליצות נפשו הט' הוא אין לשער. יום יום הי' יושב באחד החדרים שהי' כמו אולם גדול (שלש מאות איש היו נכנסים בו לרוחה) והי' מדבר לפני אנ"ש.

הסדר הזה כשהוא לעצמו הפליא והתמי' את אנ"ש. בין המבקרים היו כאלה שהכירו את הוד כ"ק רבינו יותר על עשרים שנה, ומהם גם שזה כעשרים וחמש שנה שהיו נוסעים לליאָנא ולא ראו סדר כזה אשר הוד כ"ק רבינו יקבע

ט א י י נ ע י ס א ו ו י ע ט : מועצה חשאית.
ס ע נ א ט : ועידת המחוקקים.

לו עת לשבת בכל יום עם אנ"ש באופן כזה, וגם תוכן הדבורים והסיפורים המליא אותם במאד.

על כל ההנהגה הדבורים והסיפורים אשר התנהג דבר וסיפר הוד כ"ק רבינו במשך ימי שבתו בדירת „טאיינע סאָויעט“ הי' שפוכה עליונות ועליצות מיוחדת במינה, אשר אותה אי אפשר להבין כי אם להרגיש, כי יש לך דברים אשר השכל הקר לא ישיגם, ואינם נתפסים אלא בהשגת מרגיש אשר לכבו חם בעזן עדינות מיוחדת.

הוד כ"ק אאזמור' אדמור' הרה"ק צמח צדק כשדבר עם הוד כ"ק אאזמור' אדמור' מוהר"ש על אודות העת ההיא שישב הוד כ"ק רבינו בדירת „טאיינע סאָויעט“ אמר, כי ההנהגה ההיא היתה כהנהגת בעל תוקע אחר התקיעות. על פי הנהגות הקבלה הנה אחר התקיעות צריך הבעל תוקע לילך למקומו ולשבת פניו אל העם ולהסתכל בפניהם והם יסתכלו בו והוא ההסתכלות דאהבה פנימית ואחדות אשר בזה סותמים פי המקטרגים על פעולת התקיעות בהתעוררות רחמים רבים, והיינו דההסתכלות של חיבה המורה על האחדות והאהבה, זה דוחה המקטרגים, כמבואר ענינו בקבלה ובחסידות.

הוד כ"ק אאזמור' — אומר הוד כ"ק אאזמור' אדמור' צמח צדק, לתוד כ"ק אאזמור' אדמור' מוהר"ש — בעת שישב ב„טאיינע סאָויעט“ הי' המליך יושר והמעורר רחמים בעד כל עדת החסידים ובעד תורת החסידות. הוא כ"ק אאזמור', רק הוא ידע את גודל הסכנה אשר רחפה על תורת הבעש"ט בכלל ותורת החב"ד בפרט.

אנכי — מספר הוד כ"ק אאזמור' אדמור' צ"צ — זוכר בטוב שתי הפעמים אשר לוקח הוד כ"ק אאזמור' לפטרסבורג. אם כי בפעם הראשונה — בשנת תקנ"ט — לוקח בעגלה שחורה מעוטרה אנשי חיל מוויינים, ובפעם השני' לוקח בדרך כבוד, כי באו שני פקידים משרים הגבוהים ואתם עמם שני שוטרים לשרתם, ובבואם לליאָנא שלחו אחד השוטרים לשאול באיזה זמן יכולים הם לבקר את הוד כ"ק אאזמור', כי דבר להם אליו, ואם בו ביום אין השעה מוכשרת, יכול להיות גם ביום המחרת.

טרם בוא השרים קרא הוד כ"ק אאזמור' את ר' חיים זלמן'ס — אחד מנכדי ליאָנא שהי' מדבר בלשון רוסיא בטוב — ושלחו לקבל פני הפקידים ולהורות לפניהם בדרך בואם. כשבאו התמהמהו כשלוש שעות וילכו להם ויסעו לדרכם, ובשבוע השני שאחר זה נסע הוד כ"ק אאזמור' לפטרסבורג כפי שהבטיח לפקידים הממשלה.

לא פעם ולא שתיים שמעתי מהוד כ"ק אאזמור' על דבר הסכנה הגדולה אשר רחפה על תורת החסידות: בפעם הראשונה — (בשנת תקנ"ט) — היתה עיקר ההלשנה עלי, ובאשר ת"ל, במשך השלשים שנה שעבדתי העמדותי תלמידים בעלי דעה רחבה בתורת החסידות הייתי במנוחה, והגם כי בני, חותנך, הי' ענה צעיר ורך, אבל קויתי וגסמכתי בתלמידי שהם יעזרו לו. אבל בפעם השני' אשר עיקר ההלשנה היתה על תורת החסידות, הגם כי עד גמר הבירור והמשפט

לא אסרו את לימוד החסידות, וחונקן כבר נהי' לאיש חיל ומדריך את האברכים. אבל הצטערתי במאד על כללות המצב, כי ההתנגדות היתה גדולה במאד.

ולכן בהגמר הבירור, והמשפט הי' לזכות תורת החסידות מובן גדול השמחה ועליצות נפש הוד כ"ק אאמור"ר. ובעת שישב בהדירה של ה"טאניעי סאוייעט" היו אנ"ש הולכים לשם כמו שהיו נוהגים בליאָנא.

הוד כ"ק אאמור"ר אדמו"ר מוהר"ש סיפר להוד כ"ק אאמור"ר הרה"ק, אשר הוא קרא אם רשימת הספורים והשיחות אשר סיפר ושח הוד כ"ק רבינו הגדול ברבים לפני אנ"ש בישבו בדירת "טאניעי סאוייעט". הרשימות ההם, לא עתה, נשרפו בהשריפה שהיתה בשנת תרט"ז בליובאוויטש, אבל הרבה ענינים מהספורים והשיחות סיפר להוד כ"ק אאמור"ר הרה"ק.

כאשר הגיעו הניירות מאושרים הודיעו להוד כ"ק רבינו כי יכול הוא לצעוב את דירת "טאניעי סאוייעט" ולקחת לו מעון בעיר, ואשר כמשלוש חדשים ישאר לגור בפטרסבורג.

הידיעה האחרונה עגמה את טוהר קדושת נפש הוד כ"ק רבינו, כי נודע אשר בספירות הממלכה באה הצעה כי יכריחו את הוד כ"ק רבינו אשר יקבע דירתו בפטרסבורג בקביעות, ולא זו בלבד שלא יפריעו אותו מלהמשיך עבודתו בפרסום תורתו, אלא גם כמדה ידיעה יעזרו לו מאת אוצר הממשלה, אבל שבתו יהי' בפטרסבורג.

במשך ימי שבת הוד כ"ק רבינו במעון הפרטי בדירת ה"טאניעי סאוייעט" באו הרבה מאנ"ש לפטרסבורג, וכאשר יצא הוד כ"ק רבינו מהמעון ד"טאניעי סאוייעט" להמעון הפרטי אשר שכרו בעיר, הגה בנסעו בעגלה הלכו כמאה מנינים איש ללותו, דבר שעשה רושם גדול בעיר.

בעת ההיא הי' בפטרסבורג הנסיך ליובאָמירסקי, אחד החשובים בחוגי המלוכה ובהיכלי מלך, והודמן אשר הנסיך ישב על האצטבא — באַלקאָן — בעת שנסע הוד כ"ק רבינו הגדול, ועדת החסידים מלויים אותו, ובהלכם התחברו עוד אנשים שונים עד כי הי' המון רב. בראות הנסיך את פני קדשו של הוד כ"ק רבינו התפעל במאד והתענין לדעת מי הוא זה, אף כי הי' משרי המלוכה וידע כללות ההלשנה והנעשה בה, אבל לא שם את לבו לידע מי הוא מנהיג החסידים, אמנם עתה בראותו את כל הכבודה נכנס בלבו להודע עם הרב ולהכירו פנים.

כעבור איזה ימים בא ציר מהנסיך ליובאָמירסקי, אשר חפץ הוא לבוא אל הרב ושואל באיזה יום ושעה יוכל לבוא. הוד כ"ק רבינו הגביל מועד לשעה קבועה.

בין האורחים היו כמה חוכרים אשר גרו בהאחוזות של הנסיך ליובאָמירסקי אשר בפלך מאַהילוב, ובתוכם החוכר הגדול ר' אברהם קרולעד — (הוא אביו של ר' דוב צערקעס) — אשר הנסיך הכירו פנים והי' חשוב בעיניו. החוכר ר' אברהם הלך אל הנסיך ופרש לפניו את גדולת הוד כ"ק רבינו ואשר כמה עשרות אלפים נפש בישראל מכבדים אותו, ובתוך כך סיפר לו אשר החסידים מצטערים כי אם ישאר הוד כ"ק רבינו לדור בפטרסבורג לא יוכלו לבוא אליו כמו שרגילים לבוא למקום מגורו בליאָנא. ודרך אגב הזכיר ר' אברהם בדבורו

כי זהו ג"כ ענין פרנסה, כי בהעיר שגר שם האדמור"ר, הרי לבד שהוא כבוד גדול לאדון העיר ההיא, הנה אנשי העיר מתפרנסים בריוח ויכולים לשלם המסים בנקל ומדה מרובה. והרבה להפליג בשבחו של הנסיך ובהשפעתו הכבירה בהיכל מלך, אשר אם הוא — הנסיך — יחפוץ, יפעול כי האדמור"ר יקבע מושבו באחת מעיירותיו של הנסיך.

כאשר ביקר הנסיך ליובאָמירקי את הוד כ"ק רבינו אמר לו אשר באם יגור באחת מעיירותיו דובראָוונע או ליאדי, יפעול אצל הממשלה אשר לא תדרוש שיהי גר בקביעות בפטרסבורג, והסכים הוד כ"ק רבינו להתיישב בליאדי, כמבואר הענין במ"א בארוכה.

הנסיך ליובאָמירסקי נתן צו למנהל אחוזותיו אשר בעיר ליאדי יבנו בתים לשבת הוד כ"ק רבינו ובני משפחתו, וכל אלו אשר יבואו לגור בליאדי יותן להם חנם קורות על בנין בתים ורפתים, ואת החוכר ר' אברהם ביקש לנצח על המלאכה בבנין הבתים עבור הוד כ"ק רבינו ומשפחתו.

במשך שבת הוד כ"ק רבינו בפטרסבורג שלח צירים לכל ערי אנ"ש לחזק עניני הלימוד ודרכי החסידות, אשר פעלו ועשו רושם עז בכל מקום בואם, ובנסוע הוד כ"ק רבינו מפטרסבורג לליאדי — התעכב בדרך נסיעתו כשני שבועות — הנה אלפים מישראל נסעו אחריו, ומספרים כי בלוי'ת חמשת אלפים איש בא הוד כ"ק רבינו לליאדי.

הוד כ"ק אאומיר אדמור"ר צמח צדק אמר, אשר כל ימי שבתו של הוד כ"ק אאומיר בליאדי היו שלשלת של קודת רוח להוד כ"ק אאומיר"ר. רוב התלמידים היו נוסעים על המדינה להרביץ תורת החסידות ולחזק דרכי החסידות (בהרבה מקומות התנקשו עם שלוחי המנגדים אשר עמלו בכל עזו כחם להחליש השפעת שלוחי הוד כ"ק רבינו הגדול).

בשבת הוד כ"ק רבינו בליאדי הרשה לתלמידיו המובהקים לבאר כמה ענינים בחסידות עפ"י הבנתם המה, מה שעשה רושם עז והגביה קרן החסידים, ולהוד כ"ק בנו אדמור"ר האמצעי צוה לכתוב הדרושים שאמר הוד כ"ק רבינו מדי שבת בשבתו, ובהיותו סופר מהיר על צד הפלא הנה על הרוב ביום הראשון לעת ערב הי' המאמר כתוב ועשרות העתקות נשלחו לכל מקומות וערי אנ"ש, אשר גם זה עודד רוחם של אנ"ש.

ז.

אָמנם בימי המלחמה נתבטלו סדרי הלימודים ורבו הדאגות, אבל כבוא הוד כ"ק אדמור"ר האמצעי, והתיישב בליובאָוויטש וחקק חזקים הנזכרים, נעשתה התעוררות בתוככי אנ"ש ונתרוממה קרן החסידות והחסידים.

בימי נשיאותו של הוד כ"ק אדמור"ר האמצעי נתרבה מספר החסידים כפלים ושלה לעומת מספרם בימי כ"ק אדמור"ר הזקן, האברכים בעלי חושים שביניהם היו דברנים מצויינים, וגם עצם וגוף המאמרים היו בריבוי הסבר ומובנים לרוב השומעים.

זקני אנ"ש ספרו בשם הזקנים, אשר בשנה הראשונה לנשיאותו נתוספו ברוסיא הלבנה בלבד ט"ו אלף חסידים, ובשנה השני' — שנת תקע"ה — נהי' כל פלך טשערניגאָו לחסיד חב"ד.

בכל ימי נשיאותו של הוד כ"ק אדמור"ר האמצעי השתדל, אשר החסידים לא יפגשו עם המנגדים והי' מזהיר על השלום. ואם באיזה עיר היתה איזה פגישה או התנקשות הי' כ"ק אדמור"ר האמצעי מוכיח את החסידים וקונסם, שלא להתיר להם לבוא לליובאוויטש זמן ידוע, לפי גודל הענין.

מכל אלה מוכן שלא נודמנו ויכוחי מתנגדים עם חסידים. והגם שהיו המנגדים קוראים תגר על החסידים, אבל שומע אין להם, כאמור אשר החסידים נצטוו שלא לבוא בשום ויכוחים והצטדקות עם המנגדים.

וכן בכל עניני הכלל אשר התעסק בהם כ"ק אדמור"ר האמצעי, הן בחוגי הממשלה והן בשארי עניני הכלל, עם היות שהי' בא בדברים גם עם המנגדים, אבל כל הדבורים היו רק בעניני הכלל, בהטבת מצבם של אחב"י הכלכלי, אבל בעניני תורת ודרכי החסידים לא הרהיב איש לדבר.

ח.

גם בדור השלישי — ימי נשיאותו של הוד כ"ק אדמור"ר בעל הצ"צ — הנה בט"ו שנים הראשונים — (תקפ"ח—תר"ג) — שלא התערב עדיין בעניני הכלל ועיקר עסקו הי' בהדרכת אנ"ש, כמבואר במ"א בארוכה, לא היו הזדמנות התוכחות בין המנגדים וחסידיו חב"ד.

בתחלת שנת תר"ג כשהוזמן כ"ק אדמור"ר בעל צ"צ לאספת הרבנים בפט"ב, הנה אז בפעם הראשונה בא בחלופי דברים עם המנגדים, בעת ישיבתם יחדיו לטכס עצות ע"ד אספת הרבנים המיועדה.

ואף כי הוד כ"ק אדמור"ר אדמור"ר צ"צ עשה כמה מסעות לערי אנ"ש (בשנות תקצ"ב—ג', תקצ"ו—תר"א) ומסעותיו היו ברוסיא הלבנה והי' גם במינסק, ווילנא, ובכל מקום בואו גם המנגדים כבדוהו כבוד רב והיו באים לשמוע מאמריו, וגם הוד כ"ק אדמור"ר אדמור"ר הצ"צ הי' קובע להם זמן מיוחד, כפי דרישתם, לפלפל בדברי תורה, וכמה סיפורים ישנם בזה.

אבל בכל זה לא היו בהזדמנות ופגישות אלו שום קירוב הדעת וחלופי דברים כי אם הזדמנות ארעית ובדרך אגב. לא כן בהפגישה לאספת הרבנים כי התקרבו להתאחד בדעה אחת לשקוד בטובת הכלל.

הקירוב הלזה והשתתפותם של נשיא עדת החסידים וגדולי גאוני המנגדים בעניני הכלל גרמה שמחה רבה בשתי המפלגות, החסידים והמנגדים כאחד, כי מאז ומקדם — משנת תקפ"ט בערך — שמעו של הוד כ"ק אדמור"ר אדמור"ר צמח צדק הולך וגדול גם בקרב מחנה המנגדים.

בשביל סדור עניני אספת הרבנים הועמד ועד מיוחד בוויטעבסק מעשירים ועסקני הכלל, ובהועד הזה נכנסו חברים משתי המפלגות, מחסידים ומנגדים. ההתראות הראשונה של הוד כ"ק אדמור"ר הצ"צ עם הגאון ר' יצחק מוואלאזשין עשתה רושם עז על הגאון ר"י, ורושם טוב על הוד כ"ק אדמור"ר הצ"צ.

ב ת ח ל ת ש נ ת ר " ג : ב פ ר ט י י י א ס י פ ה ז ו ר א ה ק ו נ ט ר ס ה צ מ ח צ ד ק ו ת ג ו ע ת ה ה ש כ ל ה .

הישיש ר' יצחק רובנשצ'ון מפטיב סיפר לי (הוא הי' אז בפטיב, ושמע את כ"ק אדמור"ר הצמח צדק), שאז היתה לשיחה בפי המושלי משלים כי בפגישתם של כ"ק אדמור"ר הצ"צ והגאון הר"י מוואלאז'ין נודע להתנגדים כי גם החסידים הם גאונים, ולהחסידיים נודע כי גם המתנגדים הם צדיקים.

הקירוב הכללי וההשתתפות בעסקי הכלל השפיעו לטוב על היחס הכללי אשר בין המנגדים והחסידיים. עד כי בכמה מקומות נתאחדו גם בעניני הפרט ויהיו למשפחה אחת.

ט.

בעת ההיא אשר פלוגת המנגדים הרגזנית כמעט שנכחדה, ובכל אופן נתצמצמה בקרב חוג ידוע לשנאה כבושה, הנה אָ גדלה הפלוגה השני' המתונה מהמקשים על תורת ודרכי החסידות, לא לקנתר ח"ו כ"א אליבא דאמת, לפי דעתם, אבל בשאלות כאלו המקררות כל ענין הלימוד בתורת החסידות וההתעסקות בדרכי החסידות, והכל במתינות ובקפירות דשכל אנושי הגם.

כל השאלות וההערות נסבו על שני צירים: א) שלא לעסוק בנסתרות. ב) דעת האדם לא תוכל לעמוד על בורין, ועלול לטעות, וח"ו יפריד בין הדבקים. תודה לאל עליון אשר כל השאלות וההערות לא עשו רושם כלל וכלל, כי בכל עת ועת נמצאו מגדולי החסידים אשר מצאו תשובות אמיתיות על כל שאלה והערה.

והנה כ"ז הי' כחמישים שנה מקודם, אשר אָ היו מקשים ושואלים למה צריכים ללימוד תורת החסידות ואיזה תועלת מביאים דרכי החסידות. אָמנם חמשים שנה האחרונות הראו לדעת שלימוד תורת החסידות ודרכי החסידים הם שאלות החיים ממש.

ודוגמא לדבר מענין לימוד המוסר בהשיבות, שהתנגדו לזה גדולי הגאונים בכל תוקף.

בתחלת חורף תרנ"ה נודמן לי להיות נוכח על אחת האסיפות אשר בה השתתפו גדולי גאוני הזמן. בה בשעה נתאספו רוב גדולי מראשי השיבות הליטאים וידברו על דבר לימוד שיעור מוסר בהשיבות.

מפני כבוד אלקים לא אזכיר בשם גדולי הגאונים ז"ל אשר התנגדו לזה ולא אכתוב אותן דברים הדברים בדברים חריפים למאד אשר דברו נגד לימוד המוסר בישיבות.

ועתה המופת המוחשי הוא בעד לימוד המוסר בהשיבות, כי כהיום אנחנו רואים במוחש אשר בכל ישיבה וישיבה שהונהג בה לימוד המוסר בכלל, ובפרט במקום אשר הנהלת הישיבה מסורה בידי מנהל רוחני, הנה תלמידי הישיבה ההיא הם יר"ש יותר מתלמידי הישיבות שאין לומדים מוסר.

החלט דבר — במופת חי.

ה י ו מ ק ש י ם ו ש ו א ל י ם : ראה ג"כ קונטרס תורת החסידות, מבוא לקונטרס עץ החיים ועוד.

בדור אשר לפנינו הכירו לדעת כי מוכרח הדבר להנהיג בהשיבות הלימוד וההנהגה ע"פ המוסר ובוה, בעזה"י, הצליחו להעמיד תלמידים יראי אלקים.

ובדורנו זה הגנו רואים במוחש כי הלימוד בתורת החסידות וההנהגה בדרכי החסידות היא שאלת החיים ממש לרוב תלמידי השיבות. ובעזרתו ית' קרוב היום הבהיר אשר בכל השיבות של החרדים לדבר ה' באמת, ינהיגו לימוד תורת החסידות וההנהגה ע"פ דרכי החסידות.

י.

והנה בדבר שתי הערותיו הנזכרות בתחלת כתבו זה, הנה מאד לא הי' חפצי להאריך בזה, אשר כבר נאמר ונשנה כמה פעמים בסיפורים הבאים בקבלה וביכוחים נדפסים.

וראוי לגעור במחזיקים בשיטת ההערות והחששות. ולולי שידעתי תום לבבו ויראתו את הוי' הייתי מדבר אליו בענין זה בשפה אחרת, להוכיחו בתוכחת מגולה איך באה לו דעה כוזבת כזו, אשר הביאה ומביאה היוק בלתי ישוער בעבודת השי"ת, וכמה מהגאונים הצדיקים אשר בעולם האמת מבכים על אשר לא דרכו במסלת הקדש.

אָמנם בידעי תמימותו, והרבה הסביבה גורמת, כי הדעה הזרה הנזכרה מקור מוצאה מפלוגה השני' של מנגדי תורת החסידות, אשר על פי' ינהרו בטעות היראי אלקים ובני תורה של המנגדים גם היום, הנני להשיבו בקצרה. הערתו הראשונה, הדבור ברבים ובפרהסיא בדברים העיונים הדקים מעורר התימא והערעור, אשר, ח"ו, אנחנו בלתי חסים על כבוד שמים ית', מתחלקת לארבעה ענינים: (א) שלא לעסוק בנסתרות. (ב) מה יאמרו הבריות. (ג) שלא לעורר הערעור עלינו מצד המנגדים. (ד) הדבור ברבים בפרהסיא.

הדרך הישרה בהבנת כל דבר חכמה ושכל היא עפ"י הכנת והקדמת הצעת דברים כלליים, ואחרי כן נפתרים הפרטים דבר דבר על אופןו.

הדבור הראשון אשר דבר ה' אלקינו אל כל ישראל במעמד הר סיני הוא הדבור אנכי וגו' שהוא מצות האמונה. ואומר הרמב"ם יסוד היסודות ועמוד החכמות (שמרמוז שם הוי', שהאמונה צריכה להיות בשם הוי' שהוא למעלה מן הטבע, כי ההנהגה עם ישראל הוא בדרך למעלה מן הטבע. ואומר) לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו.

וכבר הארכתי באחד המכתבים בביאור ענין זה, דאמונה זו צריכים להתעסק בהבנתה בהסבר שכלי, דעל זה אומר הלשון לידע ולא הל' להתאמין. וגם זאת באומרו לידע בא להורות דענין זה אפשר לידע ולהשיגו בהשגה שכלית, וכל מי שמשיג ומבין במה שאפשר להשיג ולהבין — הנה מתחזקת

ה ד ב ו ר ה ר א ש ו ן : ראה ג"כ דרך מצותיך מצות האמנת אלקות פרק א—ב.
 ש ה א מ ו נ ה צ ר י כ ה : ראה בביאור יותר: דרך מצותיך מצות אחדות ה' ד"ה
 קול דודי תפריה, ד"ה בינו בוערים (בסי המאמרים — אידיש) ועוד.
 ב א ח ד ה מ כ ת ב י ם : אולי הוא הנדפס ב"התמים" ח"א ע' כה בענין מצות
 וידעת, וראה במצות האמנת אלקות בסי' דרך מצותיך שם שהרמב"ם כוללה במצות אנכי.

אמונתו בהו'י שלמעלה מגדר השגה, שזהו אמיתת ענין האמונה. ושם — בהמכתב הנ"ל — נתבאר הענין בארוכה ולמותר לכסול בזה.

המאמר אנכי נאמר לכל ישראל בשוה. זאת אומרת אשר כל ישראל כאחד מחייבים במצות עשה זו לקיימה, כל אחד לפי מהות ערך שכלו. אשר המובן מזה הוא, דמי שאפשר לו לקיים מצוה זו ואינה מקיימה הרי עובר בעשה. דמי ששכלו קטן ואטום מקיים מצוה זו דאמונה בקבלה, אבל מי ששכלו חזק ובריא אינו יכול לפטור את עצמו באמונה בקבלה בלבד, כי מצוה זו איננה מהמצוות שאפשר להעשות על ידי אחרים, כי היא חובת גברא, והעובר על זה הוא עובר בעשה, ואם עושה זאת בשאט נפש ובדברי התולים הוא, ח"ו, בכלל מצות הו'י הפר.

ואלו הנסמכים בטענת אין לנו עסק בנסתרות הוא משענת קנה רצון. לבד זאת כי האמת אינו כן, כי מדוע אין להם עסק בנסתרות, מי פטר אותם מלהתעסק בנסתרות, הרי מלבד זאת הגה תורת החסידות אינה נסתרות, היא תורה שלמה ערוכה בחכמה בינה ודעת, המבארת כמה עניני נסתרות שבתורת הקבלה דחכמי האמת.

וכבר מבואר פעמים רבות בהסברים ארוכים, אשר תורת החסידות הגה לבד זאת שהיא מאירת עינים בידיעת התורה שבכתב ושבעל פה, ונותנת חיים בקיום המצות דחובת הלבבות, אשר שיעור מצותן בעינים הוא כשיעור מצות מעשיות, וכמבואר במ"א בארוכה.

הרי נוסף על כל זה הגה תורת החסידות מורה דרך בחיי האדם על פני האדמה בהנהגות ומדות בני אדם בין אדם לחבירו על פי יופי השלימות, אשר לא יצוייר בלי הוראת תורת החסידות.

מי שיש לו גם מושג קל בתורת החסידות הוא היודע, כי כמה ענינים המבוארים בתורת החסידות הם שכלים המתקבלים ופועלים שינוי המדות לטוב, וגם אלו הבלתי יכולים להבין ולהשיג הביאורים וההסברים השכליים שבתורת החסידות — יכולים הם להבין חלק התוכחה והמוסר שבתורת החסידות, ופועל עליהם פעולה גדולה בהנהגתם הן במילי דשמיא והן במילי דעלמא.

ובחסד אל עליון הגה אלפי רבבות ישראל, כן ירבו, יראים ושלמים העמידה תורת החסידות בכל דור ודור, והחיתה נפשם ונפש בני ביתם להעמידם בקרן אורה דתורת החסידות.

פעולת תורת החסידות ידועה היא לכל, דלבד גדול פעולתה בבעלי ידיעה ובעלי כשרון להרחיב חושי כשרונותיהם, ולהגדיל חוג ידיעותיהם, הגה גדלה פעולתה גם בהבינונים להשכילים בינה בכל דבר של תורה ומצוה ולעורר לבבם בקיומם ברגש טוב, ואף גם הפשוטים אשר אינם יכולים לקבל דברי תורה עושה היא עליהם רושם בלתי ישוער בחיבת התורה והמצוה, באהבת ישראל, ובחיוזק האמונה בהרגש נפלא.

מ י ס ר : ראה הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות (נדפסה ג"כ בהוספה לקונטרס עץ החיים), סטק ר"י דלטאש הודפס בתחלת ס' הוהר, שומר אמונים ויכוח א כס ואילך, ועוד.
ו כ מ ב ו א ר ב מ " א : ראה במכתב הנ"ל הודפס ב"התמים" ח"א.

והנה אחרי כל זה, גם לפטור מלימוד הקבלה בטענת אין לנו עסק בנסתרות. אי אפשר לו להאדם, כי באיזה טענה ומענה יכול לפטור עצמו מלימוד מקצוע בתורה. ובהנגוע ללימוד תורת החסידות הנה לא זו בלבד שאינה טענה כלל, אלא גם היפך השכל ממש, לפי תורת החסידות היא תורה שלמה מסודרה ומבוארת להעוסקים בה ומביאה תועלת עיקרית בקיום המצוות המעשיות והלבביות, מאירה לו להאדם בהבנת האחדות, ומעמידתו על האמת בכל עניני הנהגותיו, אשר בכל זה יבטלו ארבעת הסעיפים דהערה ראשונה.

יא.

הנה בדבר הערתו השני, דאי אפשר לנברא לעמוד על בורים של הדברים. הנה כללית הטענה ומענה דאי אפשר, היא טענה קלושה מאד. וכל מי שעוסק במושכלות אינו רשאי לומר בתחלה אי אפשר, דאם יאמר אי אפשר הלא לעולם לא יתחיל.

אי אפשר לאדם בעל חושים וכשרונות בינוניים אשר יעמוד על בורים של סוגיות הגמרא כמו שהשיגם והכינם רש"י ובעלי התוספת, הרמב"ם והרא"ש. והאם בשביל זה לא יתחיל ללמוד ולהבין עד כמה שיד שכלו מגעת? ולמותר להאריך בדבר הפשוט המושכל ומובן לכל, קלות דעת טענה הקלושה הזאת, ואיננה שוה כל מאום לגבי ההיזק הרב שמביאה להבלתי מעיינים בשכלים ונגררים בלי דעת אחרי בעלי שיטה זו.

ולמה הדבר דומה, משל לאדם האומר, מאחר דאין אפשר בכחו להגיע למעלת מדריגתו של שלמה המלך הרי מוטב לו שלא ילמוד כלל.

אמת הדבר כי תורת החסידות הוא לימוד עיוני ביותר, דכל הסוגיות שבתורה זו הם שכלים דקים בסברות עמוקות למאד, דלא זו לבד שהענינים הנלמדים בהסוגיות דתורה זו, הנה מהות מציאותם הם דברים רוחניים, אלא דגם ההסברים הדוגמאות והמשלים הם ג"כ מענינים הנעתקים מחושי המישוש והמוחש והנתפס בתפיסה ממשית, ומהם דאף גם בלתי באים במוחש המובן ומושכל בשכל אנושי.

דהנה תורת החסידות הנה לבד זאת שיש בה כמה מעלות ומדריגות זו לעילא מזו כמו בגליא שבתורה דיש בה דרגות תתא ועילא, הנה עוד זאת הרי יש לה הפרד"ס שלה: מה שבא בדרך פשט, ומה שבא בדרך רמז, יש מה שבא בדרך דרוש ויש מה שבא בדרך סוד.

וכשם דבגליא שבתורה הרי, בכללותה, יש שני ענינים כוללים: (א) מה שהוא פירוש וביאור המצות בכל מצוה ומצוה בפרטי' ודקדוקי', (ב) מה שהיא תורת ה' בסוגיות מסוגיות שונות שאינם נוגעים הלכה למעשה, הנה כמור"כ הוא בתורת החסידות, שהיא פנימית התורה, שיש, בכללותה, שני ענינים כוללים: (א) מה שתורת החסידות, מסברת ומבארת ההלכות דגליא שבתורה בענינם הפנימי, בכל סוגיא וסוגיא ובכל הלכה והלכה בתוכנה הפנימי כמו שהיא בעצם מהות ענינה, ולכן נקראת פנימית התורה, שהיא הפנימית דגליא שבתורה.

ב) מה שתורת החסידות מבארת ומסברת ענינים בסוגיות ערוכות ומסודרות בהלכות תכלית ירידת הנשמה בגוף, בהלכות עבודת השי"ת וכי"ב. והנה בגליא שבתורה אנו רואים במוחזש דנקל יותר להבין ענין חמור ומסובך בהלכה מכמו ענין קל ממנו באיזה סוגיא. וטעם הדבר דהשגת השכל בא על ידי תפיסא, דכאשר תופס בהענין אז הוא מבינו, ותפיסא הרי אפשר רק בדבר הנתפס. ולזאת הנה ההלכה הוא דבר הנתפס, כי אף דבר הלכה שסברותיו מסובכות ביותר מכל מקום יש לו מקום לתפוס בו ולהשיגו. לא כן בסוגיא גם אם היא קלה בסברותי' ביותר מכמו סברת ההלכה, אבל מאחר שאין לו במה להתפס בה — על כן כבד לו להשיגה.

כן ויותר מכן הוא בתורת החסידות. דהנה בא בשעה אשר בתורה הנגלית כשלומידים סוגיא חמורה באיזה הלכה שתהי' בטהרות וקדשים, או בנוקין ומועד, הנה מציאות גוף ההלכה בנגעים או קרבנות, בטוען ונטען או בד' רשויות לשבת, הרי גוף המציאות אשר אודותה יתוכחו ויתפלפלו בסוגיא היא ידוע ומושג לכל בעצם גוף מציאותו. אבל כאשר לומדים הסוגיות בההלכות ההם עצמם בתורת החסידות, הרי גוף מהות מציאותם של ההלכות רחוק מתפיסת השכל. דבגליא שבתורה, מאחר דגוף מהות המציאות ידוע לו במישוש הנה תופס בדיני ההלכה. אבל בתורת החסידות דגוף מהות המציאות בלתי ידוע לו בידיעה מוחשית, הנה גם פרטי ההלכה כבד לו לתפוס בהם.

יב.

דוגמא: תנן דסבת הנגע הוא הסתלקות אור אבא, דאבא ואמא הם חכמה ובינה, מים ודם, וכאשר הדם הוא יותר ממים נעשה מזה נגע. והיינו דבזעיר אנפין שהם המדות, הנה כאשר אור הבינה הוא ביותר מכמו אור החכמה נעשה נגע שהוא היפך מענג.

וביאור ענין זה, דכאשר מאיר אור עליון או כל המדות מתכללות זו עם זו, היינו דכל אחת מהמדות עוזרת למדה זולתה, וכמו מדת החסד שעוזרת למדת הגבורה ונעשה חסד שבגבורה, וגבורה עוזרת לחסד ונעשה גבורה שבחסד. וכן בכל המדות כולם, ואז נקראות מדות ממותקות.

אבל כשאין אור העליון מאיר שיתכללו כל המדות ונמשך רק אור המדות בכל מדה מה שהיא ואינן מתכללות זע"ז, הנה לבד זאת שאין עוזרות זו לזו אלא עוד הן ענפין מתפרדין, וגורמים היניקה לקליפת נוגה דאצילות מעור המלכות או מז"א, דזהו נגע שהוא היפך הענג.

דכאשר מאיר אור החכמה אז הוא ענג, דצהבו פניו של ר' אבהו שמצא תוספתא חדתא, וחכמת אדם תאיר פניו בהמצאת השכלה חדשה, וטילוק החכמה הוא נגע.

והעצה לזה והובא אל הכהן, בעבודה ויגיעה עצומה. והיינו להמשיך

ת נ ד ס ב ת : זהר ח"ג מט, ב ; ע"ח שער לאה ורחל פ"ו. ראה ע"ד כ"ז בלקו"ת ס"פ תוריע ודרושי פי' מצורע ; דרך מצותיך מצות טומאת המצורע. ראה ג"כ קונטרס ח"י אלול תשי"ג ע' 15.

ד צ ה ב ו פ נ י ו : ירושלמי שבת פ"ח ה"א.

בחי' אור אבא הרוחה את החיצונים, והוא שלא יהי' יניקת החיצונים רק מהשערות ולא מהעור עצמו.

וכן בענין הקרבנות: תנן אמר קרא אדם כי יקריב מכם קרבן לה' וגו', ולכאורה הוליל אדם מכם כי יקריב קרבן להוי' ומהו אומר אדם כי יקריב מכם. ופרשינן אדם כי יקריב, דכאשר האדם בא להתקרב לעבודת השיית, מכם קרבן להוי', הנה תחלת ההקרבה הוא מכם מעצמו, כי ענין הקרבן הוא קרוב הכחות והחושים שמקריב כחותיו וחושיו קרבן להוי'.

— החסיד ר' אלטר יחיאל ז"ל מלמד מליאונא ספר לכ"ק דודי זקני הרה"צ ר' ברוך שלום זצוק"ל, אשר בהיות כ"ק אדמו"ר האמצעי בן עשר שנים למד אצלו גמרא בעיון. פעם שאל המלמד רא"י הנ"ל את הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי בדרך אגב פי' הפסוק אדם כי יקריב מכם בקושיא הידועה הנ"ל.

והשיב הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי: אדם כי יקריב מכם, דכאשר האדם מקריב לה' כל אשר לו, אָז הוא קרבן לה', שהוא למעלה מהטבע שהטבע הקב"ה בזמן ומקום, ולא קרבן סתם שהוא בשם אלקים בגימטריא הטבע. —

ובאחת הסוגיות דסדר נזיקין למדנו: שנים אוהזין בטלית, דטלית הוא אור מקיף, והוא הניצוץ טוב הנמצא בדבר גשמי, ובאו שנים ועשאו מצוה בהגשמי שע"ז הנה בררו את הניצוץ הטוב שהי' בתפיסה ובשבי' בהגשם ההוא, והם — העושי מצוה — פדו את הניצוץ מהשבי' והוציאוהו מהגלות, וגם גוף ועצם הגשם ההוא נזדכך מחומריותו, להיות שבו ועל ידו נשלמה הכוונה העליונה, בסוד בריאת עולם גשמי.

והנה כאשר הנשמות שעשו את המצוה בעולם הזה באים לעולם האמת שניהם אוהזים בהטלית, שהוא פריסו דמלכא, שהוא הניצוץ שהי' בהדבר הגשמי, מה שהגשמי נזדכך והניצוץ נתעלה ע"י אלו שקיימו את המצוה.

וזהו שנים אוהזין בטלית, זה אומר אני מצאתי, שהוא בעבודתו בירר את הניצוץ ההוא וזה אומר אני מצאתי שהוא ביגיעתו ועמלו פעל ועשה שהגשם ההוא יזדכך ויהי' כלי לאלקות, דכל אחד מהם טוען דכולה שלי, הנה בזה הוא הלימוד איך תהי' עבודת הבירור והזיכוך באופן כזה אשר כל אחד יבוא על שכרו לפי אופן עבודתו.

או הסוגיא דרשויות דשבת רה"י ורה"ר, שהם מכוונים לנגד ד' עולמות אבי"ע, רה"י אצי' ורה"ר טורא דפרודא בי"ע.

יג.

והנה כל הסוגיות וההלכות האלו וכן כל הלכות התורה, בלימוד הפנימי בתורת החסידות הרי כולם הם עיונים עמוקים ביותר, מופלא בערך מכמו שהוא בגליא שבתורה.

בענין הקרבנות: ראה ג"כ ר"ה ושאתם זהים תשי"א (נדפס בקונטרס מג).

ר' ברוך שלום: בנו של הצי"צ, ראה אודותו שיחת זה"ס היתשי"ג אות סג.

בגמטריא הטבע: פרדס שער יב פ"ב.

שנים אוהזין: ראה ג"כ ד"ה רבי אומר דשנת השיית (כס' המאמרים

השיית—היתשי"ב).

שהם מכוונים: ראה לקוטי השי"ס להאריו"ל ריש מס' שבת; המשך מים

רבים (תורת שמואל שער ג) פ"ג.

דהרי הסוגיא היותר עמוקה בגליא שבתורה בהלכות נגעים או קרבנות מציאת הטלית או ד' רשויות, הרי גוף מהות המציאות אשר עלי' יסובו כל פרטי עניני הסוגיא הם מוחשיים, במילא הנה גם הסברות המחייבות פסקי הדינים בההלכות האלו בנקל להבינם ולהשיגם.

אבל סוגיות אלו עצמן בתורת החסידות בענין הסתלקות אור החכמה שזהו סיבת הנגע, וענין שעבוד הכחות והחושים בקרבנות, או מציאת הטלית, או הרשויות דרה"י ורה"ר הרי עצם גוף המציאות אשר עלי' יסובו פרטי ההלכה עיוניים רוחניים הם אשר כבד להבינם ולהשיגם.

והנה לא זו בלבד דגופי ההלכות שעליהם יסובו כל פרטי הסוגיא המה רוחניים, אלא אף גם ביאורי הסבר המשלים והדוגמאות הם ג"כ רוחניים, כמו המשל דח"ב שהם השכלה והשגה, אשר בהתגברות חומר ההשגה על צורת ההשכלה זו נקרא בשם נגע שהוא היפך הענג.

דהנה כאשר אור ההשכלה שהוא נקודת החכמה רבה על התפשטות ההשגה, אז הוא נקרא ענג, אבל כאשר חומר ההשגה מרובה על ההשכלה נקרא נגע, ועם היות דיש יתרון בהשגה על השכלה, דבהשגה הוא תופס הענין יותר מכמו בהשכלה, מ"מ הנה התפשטות ההשגה בריבוי הסברים ה"ה מגשם את המושכל הוא, ועיקר נועם השכל הוא כאשר אור החכמה רבה על התפשטות ההשגה.

וטעם הדבר לפי דח"ב הוא בחי' אין, ולכן גם הגילוי דח"ב, לא מיבעי הגילוי הראשון שהוא ברק המבריק, אלא גם כללות הגילוי דח"ב, הוא בבחי' נקודה בלבד, והענג דח"ב, היינו הענג דהשכלה, הוא בהחוש וכשרון דהפשטה, ובינה הוא בחי' יש, ולכן הגילוי דבינה, לא מיבעי בכללות הגילוי דח"ב הבינה שהוא בהתפשטות והתרחבות כנהר הנמשך לאורך רב ומתפשט ברוחב גדול בריבוי הסברים משלים ודוגמאות, אלא דגם הגילוי הראשון דח"ב הבינה כמו שהיא עדיין במקורה בכח המשכיל היא ג"כ בבחי' מרחב דוקא, והענג דבינה, היינו הענג דהשגה, הוא בהחוש וכשרון דהלבשה.

והנה חכמה ובינה הם אבא ואמא המולידים את הדי'א, דלידת התגלות המדות הוא עפ"י השכל דוקא, וכידוע בענין לפי שכלו יהולל איש, דאיש הם מדות, ויהולל לשון גילוי, והיינו דגילוי המדות ועניניהם הוא לפי אופן שכל המולידם.

וכשם שהוא בגשמיות דא"יא מחנכים ומדריכים את ילידיהם, ולפי אופן חינוכם כן יהי' גידול ילידיהם, הנה כן הוא בהמדות שהם בנים להאבות שהם חו"ב, אשר לפי אופן גילוי המוחין שזהו ענין הדרכת המוחין מה שהמוחין מדריכים את המדות, לפי אופן ההדרכה כן יהי' ענין מהותן של המדות.

וכאשר אור המוחין דאבא ואימא מאירים המדות בסדר מסודר, והיינו דההשכלה וההשגה הם בערך זה לזה ומתאימים זה עם זה, וכמבואר בענין נקודה, חכמה, בהיכלי' בינה, אז הבנים, המדות הנולדות והמודרכות בהשפעת המוחין, הם בריאים. אבל כאשר השפעת והדרכת המוחין חו"ב אינן בסדר מסודר — הוא חולי. ויש הפרש בענין החולאת אם ההשכלה מרובה על ההשגה, או אם ההשגה מרובה על ההשכלה אשר אז כללות החולי נקרא בשם נגע שהוא היפך הענג.

ו כ י ד ו ע ב ע נ י ן : תורה אור ד"ה להבין טעם שנשתנה ס"ג ועוד.
ו כ מ ב ו א ר ב ע נ י ן : לקו"ת ר"ם ראה ; ד"ה אריב"ל תפריח ועוד.

וכן הוא בהסוגיא דקרבנות שהו"ע קירוב ושעבוד הכחות והחוששים לאלקות, או בהסוגיא דעבודת הבירורים והסוגיא דרשויות דשבת, דגם ההסברים הדוגמאות ומשלים שבזה הנה הכל הוא בעיונים רוחנים מופלאים משכל האנושי.

יד.

הנה כל זה הוא רק הנסתר של הגליא. דהלא כל הסוגיות האלו כמו שהם בגליא שבתורה יודעים כל פרטי סברותיהם וחילוקי דיניהם על בורים, רק שבהנסתר ופנימיות התורה שבסוגיות הללו, כבד לו לתפוס בהם בהשגה גמורה כמו שמשיג בההלכות הערוכות לפניו בגליא שבתורה.

אמנם כל זה הוא רק החלק הראשון דפנימיות התורה, מה שהיא מבארת ומסברת סוד הפנימי דהסוגיות וההלכות דגליא שבתורה, דעם היות שהן מושגים רוחנים ודקים ביותר, אבל מכל מקום הנה זה עצמו דסוגיות הללו כמו שהם בגליא שבתורה מובנים לו, זה עצמו מועיל לו שגם בהנסתר והפנימיות של ההלכה היא יוכל לתפוס בה, דהרי סוף כל סוף הרי יש לו ענין מוחשי שיוכל לאחוז בו, וכאשר מייגע את עצמו ביגיעה נכונה או הוא מבין הענינים ומשיגם בהשגה גמורה.

אבל החלק השני שבתורת החסידות, המבאר ומסביר ענינים בסוגיות בהלכות הנ"ל וכמו הסוגיא דבריאה יש מאין, הסוגיא בענין אור הממכ"ע ואור הסוכ"ע, בענין אור היות וכה, או בענין כח ויכולת, הרי גופי מציאות הסוגיות הללו והדומה להם הלא, בהשקפה ראשונה, אין לו שום מושג מוחשי לאמר כי הוא זה.

וכמו בענין אין ויש, הנה גם אם מייגע מוחו לידע מהו אין כבד הדבר להשיגו, דהלא גם יש הראשון שהוא ההיולי כמ"ש הרמב"ן בפירוש תיבת ברא, אין לאדם בינוני שום הבנה להשיגו ולידע מה הוא, ובפרט לידע בגוף מציאות האין, אשר כשמו כן הוא היפך ענין המציאות, ומהבלתי מציאות הלזה מתהווה בריאה, או ענין המציאות דאור הממלא ומציאות דאור הסוכב והבדל פעולתם ואיך ימצא ענין התחברותם, או לידע להשכיל ולהבין בגופי מהות אור היות וכה, והתבדל שביניהם, ושישכיל להבין בהתבדל שבין כח ויכולת, אבל באמת, הנה גם לימוד זה דתורת החסידות בא בהשגה גמורה בידיעה שכלית בחיוב שכלי המתאים לעומק חכמת תורת החסידות.

טו.

דהנה זהו מושכל ראשון, דחכמה ושכל הרי יש בהן דרגות הנחלקות במהות הכחות והחוששים שבהם ועל ידם יחכם וישכיל, דאינו דומה חכמת המעשה לחכמת הדבור וחכמת הדבור לחכמת המחשבה.

דשלשה אלה מעשה דבור ומחשבה עם היותם כחות הנפש אבל הם רק כחות משרתים, ואינם עצמיים, דהם — מעשה דבור ומחשבה — למטה במדריגה גם מהמדות שבלב, ולכן נקראים המעשה דבור ומחשבה בשם לבושי הנפש, והכוונה בזה הוא שאינם דבר לעצמם.

כ מ " ש ה ר מ ב " ן : בפירושו על התורה, בראשית א, א.

לא כן המדות שכלב שהם כחות עצמיים. ועם היות שהם כגופים במציאות היותן חסד וגבורה רחמים והתפארות. אמנם זהו לגבי המוחין דהשכלה הבנה ודעת נקראים ההרגשים הלבביים. שהם המדות. בשם גופים, אבל לגבי המחשבה דבור ומעשה נקראים עצמיים.

וכן גם השלש דרגות דהשכלה חכם. מבין ודעתן. הרי הם מתחלקים זה מזה בגודל וקוטן חכמתם.

ועם היות דאמיתת שלימות מציאות מהותן הוא כשהן כלולים זה מזה. דחכמה היא כלולה מבינה ודעת. ובינה כלולה מחכמה ודעת. ודעת כלולה מחכמה ובינה. אבל עם זה הרי כל אחד משלשה אלו חביד — יש לו מציאות מהותו במהותו העצמי. דחכמה הוא השכלה. בינה הוא השגה. ודעת — העמקה. ולכן הנה אמיתת שלימות מציאות המהות דכל אחד מהן הוא כשכלולין זה מזה. דאמיתת השכלה הוא כשבא בהשגה ובהעמקה. ואמיתת ההשגה היא שנגיש ההשכלה וההעמקה. ואמיתת ההעמקה היא באיחוד והתעצמות ההשכלה ההשגה וההעמקה. אבל עם זה הרי כל אחד מהן יש לו מציאות מהותו העצמי. אשר גם המהותים העצמיים דחביד חלוקים זה מזה. דאינו דומה גודל החכמה דהעמקה לגבי גודל החכמה דהשגה. ואינו דומה גודל החכמה דהשגה לגבי גודל החכמה דהשכלה.

והנה כשם שישנה התחלקות הדרגות במהות מציאות גודל וקוטן החכמות שבהם ועל ידם יחכם וישכיל. שהם רק הבתי יד למושכלות. הנה כן יש הבדל וחילוק החכמה והשכל במה שהוא מתחכם ומשכיל. דאינו דומה חכמת המעשה לחכמת הציור. וחכמת הציור לחכמת החשבון. וחכמת החשבון לחכמת התכונה וחכמת התכונה לחכמת הרפואה וחכמת הרפואה לחכמת הנפש. וחכמת הנפש לחכמת התורה.

אשר כל מהות מציאות חכמה הרי יש לה סדר לימודה בהכנות וההקדמות הדרושות לידיעת החכמה ההיא.

וכן הוא גם בלימוד תורת החסידות שישנם ההכנות וההקדמות המוכרחות ללימוד זה. אמנם אחרי הקדמת ההכנות הדרושות הרי הלימוד עולה יפה בהשגה טובה. גם בענינים העיוניים ביותר.

טז.

ידיעת כל דבר חכמה ושכל והשגתו תלוי במהות ואופן היגיעה. וכבר גזרו אומר כי על ידי היגיעה מוצאים עמקי החכמה. וברית כרותה להמתעסקים במושכלות באמת ובאמונה במסירה ונתינה לעבודתם השכלית. כי מגיעים הם למחוז חפצם.

כתיב (איוב כח. יב) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה. ופי' במצוד דהחכמה הלא אין לה מקום גופני המוציא אותה עד שנחשוב כאשר יכלה הדבר ההוא תכלה גם החכמה. ומוכן בפירושו אשר כן הוא גם בכח הבינה. דאי זה מקום בינה שנאמר דבכלות המקורים הממציאים החכמה והבינה יכלו החכמה והבינה. כי המקורים הם בלתי גופנים וממשים. שיפול בהם ענין הכליון וההפסד כמו שהוא בכל ענין גשמי וחומרי. לכן הנה גם החכמה והבינה לא יכלו.

המושכל הלזה מבואר בדא"ח בביאורים רחבים ובהסברים עמוקים ומעוטרים במופתים מורגשים בחוש הנרגש לבעלי הרגש דק, המסתכלים בהילוך כחות נפשם, מוצאם, הרגשותם, עבודתם, והתפתחותם מתתא לעילא, מהקל אל החמור, פתיחת מקוריהם ואופן התגלות שפע אור בנתיבותיהם לכליהם.

וכה — בחסדי אל עליון — הרחיבו הוד כ"ק אבותינו רכותינו הק' המסילה במהלך הנפש וכחותי', עד כי נהיתה לדרך סלולה מיוסדה באבני השכלה ובמופתים השגה הבאים ברגשי ההכרה וההעמקה.

יז.

גם המופתים במופתים השכל ההשגה וההרגש — געפיל — משתנים המה לפי ערך גודל החכמה ומהות ענינה: המופת היותר גס הוא המישוש, והמופת היותר דק הוא הרגש — געפיל.

המופת על מהות מציאותו של היש הוא מה שהוא תופס מקום, והמקום שהוא תופס אינו מניח לזולתו. לדוגמא דבמקום עמידת הכותל השולחן מטה וכסא וכל דבר שמהות מציאותו הוא יש, אי אפשר למהות מציאות אחר לעבור במקום ההוא, לפי שיש הראשון תפס את מקומו, ותפיסת המקום והמישוש מעידים על מהות מציאותו.

ויש דברים הנתפסים בגשם ואינם באים בתפיסת מקום כזה כמו תפיסת הגשם, ועם היות שהם תופסי הגשם ממש, מ"מ הנה זה שהדברים נתפסים בהגשם אינם תופסים מקום הגשם ההוא כמו שתופסים הכותל השולחן חכסא והמטה, וכמו חוש הראות שתופס את הגשם הנראה והגשם נתפס בו, כמו ראיית בנין גדול רב ורחב או ככר ארץ, וכמה רחובות, אדם ובהמה, והמון קרי' דכל אלה נתפסים בחוש הראות, שתופסים מקום בעת הראי', וראי' זו הוא מופת מוחשי על היותם, וכעבור רגע עובר כל המחזה לגבול חוש הזכרון ומקומם הראשון לוקח מחזה אחר, וגם במחזה זה השני הראי' תופסת בו, והדברים הנראים נתפסים בראות ותופסים מקומם בתפיסת מקום ממש, עד כוא תור המחזה השלישי דאז מחזה השני גם הוא עובר לגבול חוש הזכרון.

המופת במחשש מכריח, כי כל המחזות האלו הנה הם נמצאים ועומדים במקומם בחוש הראות כמו שהיו בעת היותם חי בפעם הראשונה, כי בה בשעה שהאדם רואה איזה מחזה בשימת לב, הרי הוא רואה כל הנראה במחזה ההוא אדם ובהמה האילנות העגלות הרחוב והבנינים כמו שהם, דכל החומרים האלו מראיהם תנועותיהם ומעשיהם, עמידתם הילוכם דבורם ומלכשתם נתפסים בראייתו בתפיסה ממשית, כחוק תפיסת הגשם והחומר, אשר בשעה שהוא תופס הנה המקום ההוא ממולא ממנו ואינו מניח לאחר לתפוס.

האדם הרואה את המחזה הנה לא זו בלבד שהוא רואה בראיית עינו, כי אם כל חושיו וכחותיו בשכלו ומדותיו ברצונו ובענג נפשו עסוקים בהראי' התיא, דבראייתו זאת יש לו דברים הנראים לו ומתענג עליהם, ויש לו דברים הבלתי נראים לו ומצטער עליהם. בכל אופן הנה המחזה ההוא תופס מקום בכל כחות וחושיו נפשו, ובהתעלם המחזה בבוא אחר תמורתו, הנה גם הוא תופס מקומו כהראשון וכן כולם.

ואנו כולנו מרגישים במופת מוחשי, אשר בעת יעלה ברצוננו להביט בזכרוננו — באחד המחזות, הנה רואים אנחנו את המחזה כולו בכל המון עניני' במהלכי האנשים שיחתם ותנועותיהם וכלילת צבע לבושיהם, דהרת סוסים וגלגולי האופנים, ומחזות פני הרכבים והנוסעים, האילנות וענפיהם, הבנינים פתחיהם וחלונותיהם, ואותו הרגש אשר הרגשנו או בענג וצער, מרגישים אנחנו גם עתה בכל עיונו כמו שהי' אז.

הרי מופת זה מראה לנו במוחש כי הכל כמוס הוא באוצרי הכחות והחושים בתפיסת מקום ממש, כתפיסת החומרי דכסא ושולחן, ועם זה הנה במקום זה עצמו הנה נתפס עוד דבר, היינו המחזה השני והשלישי, כי גם הם נאחזים במקום זה עצמו. והראי' כי בעלות רצונו להביט באחד מהם, יתעלם הראשון ויפנה מקומו לאותו המחזה שעלה ברצוננו.

אם כן הרי ישנם מופתים מאמתים היות דבר נתפס בגשם ונתון מקומו העצמי גם לדבר זולתו, אשר הדבר ההוא הנהו גם כן גשמי כמוהו, ועם היות דהניח תפיסת מקום לזולתו, הנה הוא עצמו גם כן נאחז באותו המקום ממש.

יח.

ועוד מופת מוחשי: האדם למד ויודע כמה שכלים עיונים עמוקים בסוגיות שונות בש"ס ופוסקים, או בענינים שונים בתורת החסידות, וכל שכל עיוני הנה בשעת שעוסק בו הרי כולו מסור ונתון בכל כחות נפשו ברצון ענג וחב"ד שבנפשו עם המחשבה והדבור באותה השכלה שעוסק בה, מבלי להשאיר גם מקום היותר קל להשכלה או חכמה אחרת. וכן הוא בכל השכלה השכלה שעוסק בה. ועם זה הרי אותה סוגיא והשכלה עיונית אשר עסק בה מכבר, הנה היא גם כן נמצאת בכח שכלו ובחב"ד שבנפשו, אשר זה נתון לנו מושג מוחשי בענין תוכן מקום רוחני.

עוד זאת אנו רואים במופת מוחשי דד' כחות אשר כל אחד מהם פועל דבר הנה כולם משתתפים בפעולת דבר אחד, ואופן השתתפותם הוא שמתלבשים זה בזה, שהאחד מורה דרך ומדריך להכח שלמטה ממנו, והכח התחתון מביא אל הפועל הוראת הכח שלמעלה ממנו:

האדם כותב בדיו על הנייר איזה דבר השכלה בטוב טעם והסבר מסודר בשכל עיוני עמוק ביותר, אשר בהכרח הוא כי תחלה יקדים הצעה יסודית במושכל ההוא, וההצעה היא יסבירנה בדוגמא לדבר ומשל, ויפרש פרטי המושכל, ויראה לדעת משפטי החיובים או השליליות היוצאים מההבנה ההיא בזכות או חוב, בקירוב או ברחוק, באהבה או ביראה, כפי מה שהוא תוכן המושכל. ועל כולם הנה מאחר אשר דבר השכלה ההיא בא בכתב, הרי מוכרח הדבר כי יהי' ערוך בסגנון טוב, אשר לא זו בלבד כי לא יחסר דבר מאחד המשפטים, אלא גם אור בהיר יאהיל על כל הנכתב אשר כמו מאליו יקרא, וכל פתגם ופתגם מדבר בעדו, ברגש והשכל תוכני לפי ערכו, כאיש הנושא מדברותיו מעל הבימה. והנה במפעל כזה משתתפים ארבעה כחות כוללים: רצון, שכל, מחשבה ומעשה. דהרצון פועל וגוזר על השכל להשכיל ולהתחכם בהמושכל ההוא לכל פרטיו, אשר עפ"י גזירת הרצון משתעבדים הג' כחות חב"ד לתת את יבולם בההשכלה.

ובאים במחשבה עיונית במחשבת השכל, הממציא ע"י משרתיו דבור שבמחשבה ומחשבה שבדבור אותם הפתגמים המתאימים להבליט ולהדגיש אותה ההשכלה, ולהפיח בה רוח חיים באותיות הכתב.

הרי דהשלשה כחות דרצון שכל ומחשבה, עם היותם כל אחד מהם כח כולל,

— הרצון הוא כללי, דרצונו הוא שהמושכל המופלא בעיון דק הנה לא זו בלבד שיתגלה לעין כל, אשר גם בר דעת קטן יבין אותו, אלא גם יבוא בכתב מבואר יפה בסגנון מחוטב, אשר כל הגה יהי ברור מלולו ולא יפול בו שום טעות, אשר לזה מוכרח שהמחשבה תתן את פרי' בפתגמים המכלכלים התוכן פנימי אשר השכיל והתחכם. הרי שפעולת הרצון הוא בכל הכחות לשעבדם ולייגעם עד אשר יפעלו פעולתם כפי חפץ רצונו, וכן כח השכל הוא כללי שכולל חב"ד, והמחשבה כוללת דבור שבמחשבה ומחשבה שבדבור ומחשבת השכל — מי"מ הנה כולם מתלכשים בכח המעשה במלאכת הכתיבה.

אשר מופת זה נותן לנו מוחש, כי גילוי ההשכלה וההשגה, הנה לבד זאת שיורד ומשתלשל מהמשכיל לחכמה ומחכמה לבינה ומבינה לדעת על ידי משרתו שהוא כח המחשבה עד שבא בכח המעשה דכח הכתיבה, הנה לבד זאת גילוי ההשכלה וההשגה הרוחניים תלויים בכשרון כח המעשה הנתפס בגשם.

ואנו רואים במוחש דמי שיש לו כשרון הכתיבה, הנה לא זו בלבד שההכנה וההשגה היא באה בכתב בעצם בהירותה כמו שהיא לאמיתתה, דההשכלה וההשגה חיים אצלו "דער ענין שכלי לעבט באַ אים", אשר לא כן הוא במי אשר סגנון לשונו צנום, שגוף ההשכלה וההשגה הם בלתי ברורים, לבד זאת הנה במי שהוא בעל חוש בכשרון הכתיבה, הרי הענין יוצא אצלו ערוך בכל ומסודר בסדר מעולה.

ולפעמים הנה עצם כשרון הכתיבה מחדד את ההשכלה ומיפה אותה ביופי שכלי מעולה מכמו שהיתה בעודה במחשבת שכלו.

דכל זה הוא עד חי ומופת מכריח דכל מה שהשכל יורד ומשתלשל בכח תחתון יותר הנה הוא מתבאר ומתפרט ומתלבן יותר. ועל זה בא הציווי וידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי' הוא האלקים, שצריך להיות השגה ודעת, והיינו דאחדות הבורא ית' ויחודו בעולמות ונבראים צריך להיות בדרך ידיעה והשגה ממש.

י.ט.

הנה רוב הענינים בתורת החסידות מבוארים בדוגמאות שכליות, והרוב במשלים מכחות וחושי הנפש, אשר כל מי שיש לו מוח בקדקדו ומניח עצמו לייגע בענין שכלי יכול להבין הענינים על בורים כמו שהם בהמשלים עכ"פ. כמו בענין עשר ספירות, שהמשל בזה מכחות הנפש כמ"ש רבינו בתניא פרק ג' שהעשר כחות נשתלשלו מהע"ס, ובכחות הנפש יכול הוא להבין ההבדל שבין השכל שבמוח להמדות שבלב, וההבדלים שישנם הן בשלשה מוחין חב"ד בין

ד ב ו ר ש כ מ ח ש ב ה ו מ ח ש ב ה ש כ ל ו ר : ענינם ראה ד"ה מה רב טובך דשנת תרצ"ב.

אחד לזולתו, והן בהמדות שבלב, אשר ידיעת דבר זה בא במוחשי ממש, ובשקידת ההשגה נפתחה לפניו דרך סלולה לעלות מדרגא לדרגא בהבנת עיונים נעלים.

וכמבואר במ"א בארוכה כי שני דרכי אופני השגה הם: (א) עליית המשיג אל המושג, (ב) המשכת וירידת המושג אל המשיג, אשר בכל אחד משני האופנים יש בהם ריבוי דרגות כוללים וכוללים משני האופנים או מאחד מהם. כי שני האופנים האלו במהותם העצמי הם הפשטה והלבשה: עליית המשיג אל המושג ענינו ענין ההפשטה, וירידת המושג אל המשיג ענינו ענין ההלבשה.

אמנם הלבשה והפשטה הם ג"כ אינם אלא תוארים כוללים, אשר כל אחד מהם מוכרח שיהיו בו ענינים הנקראים בשם המושאל של הפכו.

כי השגת והבנת כל מושכל בהכרח שתהי' כאחד משני הפנים, אם בדרך חיובי או בדרך שלילי. דעם היות שהן הפכים, דהחיוב מחייב את השלילה, והשלילה שולל את החיוב, אמנם זהו רק במובנם הפשוט אבל בעצם מהותם מועילים זה לזה, דהחיוב מכריח מעלת השלילה, והשלילה מבאר במהות המחוייב, כלומר, כל אחד מבליט ומדגיש מעלת זולתו, והשליבה הראשונה היא ידיעת החיוב. וכן הוא בהלבשה והפשטה דההתחלה הוא בשכל המלובש.

אמנם ראשית הקירוב הוא עליית המשיג, במובנו הפשוט, ליחד את עצמו אל המושכלות, אפגעבען זיך און איבערגעבען זיך צו מושכלות, ולהתחיל עבודתו בסדר, אז הנה במשך הזמן עלה יעלה ויגיע למושכלות היותר עמוקות ועיונים היותר דקים.

ב

והנה עוד יתרון בשכל אלקי שמטהר את האויר.

עוד זאת דהנה גם בשכל אנושי הרי יש בו שתי תנועות: (א) שמקרב ומעודד, (ב) מדכא ומשפיל. וכמו שאנו רואין במוחש דישנם שכלים כאלו דכאשר האדם שומעם הוא מבינם בטוב ומתקרב לשמוע, להיות כי השכלים ההם מעודדים מלפנים ומענגים אותו, ויש כאשר האדם שומע שכלים עמוקים ביותר, הנה גם כאשר אינם מבינם ואינם משיגם, כאשר מבין ומשיג את השכלים הקרובים לערכו. מכל מקום הנה כללות המושג הוא מבין שהוא שכל נפלא ומאד נעלה, ושמיעת שכל זה הגם שפועל עליו רושם גדול, אבל אופן פעולתו הוא שמדכא אותו ומשפילו, עס צוברעכט אים ונעשה שפל בעיני עצמו, אבל עם זה מגרה בו תשוקה גדולה להתקרב ולהתעסק במושכלות, וכל זה הוא ביתר שאת בשכל אלקי, כמובן.

ובאמת הנה שבירה והשפלה זו היא ענין עיקרי בעסק המושכלות, דבהם ועל ידם הנה לבד זאת דכל מה שהוא משיג ומשכיל הוא יודע על בוריו בידיעה טובה להיות הענין נוגע לו במאד, דער ענין פון השכלה והשגה איז אים נוגע בנפשו ממש, לכן הוא מקבל באופן אחר לגמרי, הנה לבד זאת הנה ההשפלה והשבירה מעוררים את חוש השקידה והעיון עד שעייז בא לדרגות לא ישוערו.

ו כ מ ב ו א ר ב מ " א : ראה ד"ה עוטה אור ש"ת (בס' המאמרים ה'ש"ת—ה'תש"ב) ;
התמים ח"א ע' לא.

כא.

בימי הוד כ"ק אאזמור אדמו"ר האמצעי התרומם קרן האברכים הצעירים בידיעת החסידות. כי אחרי צאת הפקודה כי כל האברכים הסמוכים על שולחן אביהם או חותניהם יעשו להם קביעות ללמוד בכל יום דא"ח לא פחות משלש שעות ביום, הנה במשך הזמן התרבו בכל עיר ומושב כמה וכמה אברכים יודעי דבר בתורת החסידות.

כעבור איזה שנים התרבו המשכילים בידיעת דא"ח ורבים מהם נעשו למשפיעים ומלמדים בעיירות בכפרים ובישובים שונים. מה שפעל רושם עז בעדת חסידי חב"ד, כי נתרבה הידיעה והעסק בתורת החסידות.

בעיר לעפלי גר אחד מחסידי הוד כ"ק רבינו הזקן, חנוני מוכר מלח, ור' יקותיאל שמו. הוא הי' אחד העובדים הידועים — היחידות הראשונה שלו אצל הוד כ"ק רבנו הזקן מבוארת במ"א בארוכה — אבל השגתו בידיעת התורה בכלל ותורת החסידות בפרט, היתה מצומצמה ביותר.

פעם עבר דרך לעפלי אחד האברכים המשפיעים ויתעכב שם כשבוע ימים, ובכל יום ויום הי' חוזר מאמר של הוד כ"ק אאזמור אדמו"ר האמצעי בעל פה. בהמאמרים ההם נתבארו ענינים עמוקים עיונים ביותר, ומהם ביאור המאמר: פנימי' אבא פנימית עתיק ולא ידעתי הטעם, דהטעם הוא ג"כ לא ידעתי, למעלה מידיעה המושגת, והתגלות עתיק בבינה, דשרשה במקורה בכח המשכיל גבוה יותר משרש החכמה, ועם היות דהחכמה תחי' את הבינה אבל עם זה הנה בינה דוקא נקרא בעלי' דחכמה, ובהיות האברך בעל כשרון נפלא בהשכלה והשגה ונוסף לזה דברן נפלא, אשר כל הגה היוצא מפיו הי' מחוטב וברור מילולו, הנה פעל רושם עז על כל השומעים.

אמנם החסיד ר' יקותיאל בהיותו בעל שכל לא גדול לא הבין את המאמרים ההם, הדבר נגע אל לבו במאד ודיכא את רוחו, והי' שפל בעיני עצמו מזה, ומייסר ומוכיח את עצמו בקריאת שמות של בוז.

החסיד המשכיל הנודע ר' שמואל דוב נ"ע מבאריסוב סיפר את אשר שמע מהחסיד ר' יקותיאל בעצמו בענין זה. הגע בעצמך — אמר ר"י לרש"ד — אנכי הייתי אז כבן ארבעים, וכחמש עשרה שנה הייתי הולך לרבינו, — כוונתו הוד כ"ק רבינו הזקן — ובכל משך העת למדתי לפי כחי, והנה חדשה נהיתה, בא אברך צעיר, אפרוח ממש, חוזר מאמרי כ"ק אדמו"ר בזמרה ובחיות, ואני שומע ואיני מבין. מרגיש אנכי כי הענינים עמוקים במאד, ענינים נפלאים, אבל אני אינני יודע מאומה.

מ ב ו א ר ת ב מ " א : ראה שיחת יט כסלו תרצ"ג אות יח.
 פ נ י מ י ' א ב א . . ו ל א י ד ע ת י ה ט ע מ : לע"ע, לא מצאתי מאמר זה, וראה לעיל פ"ג בהערה, ואולי הכונה למ"ש בפע"ח שי הק"ש פט"ו. ואין אני מבין טעם זה, אבל הלשון אינו משמע כן.
 ה ת ג ל ו ת ע ת י ק ב ב י נ ה : ראה תורה אור ולקו"ת לג' פרשיות ר"ם לך לך.
 ד ש ר ש ה ב מ ק ו ר ה : ראה בכ"ז ד"ה אריכ"ל תפרי"ח הנ"ל.
 ר ' ש מ ו א ל ד ו ב : ראה תולדותיו „התמים“ חוברת ה' ע' צט ואילך.

בכל יום ויום — מספר ר"י — כשהנני שומע החזרה מפי האברך, שומע ואינני מבין, נעשה בשרי חדודים חדודים, כל מאמר ומאמר דכאני כמכתש במדוכה, וקראתי את עצמי בכל השמות של בוז, ואש הוצת בקרבי לידע את המאמרים להבינם ולהשיגם. בקשתי את האברך כי יחזור לפני עוד פעם ועוד פעם, וגם השתדל להסבירני, וראשי עלי כבול עץ ומוחי אטום מלקבל כל אשר יסבירני האברך.

שלשה שבועות עכבתי את האברך בביתי. בימים ההם עזבתי את החנות על בני ביתי ושמתי לילות כימים לייגע עצמי בהבנת הענינים אשר למדני האברך, אבל לדאבון לבבי לא עשיתי פרי. האברך נסע, ואנכי נשארת כספינה בלב ים. עינתי בצום, בכיתי בכי רב באמירת תהלים, אבל אין שום תועלת, והלכתי לליובאוויטש.

בבואי לליובאוויטש, הנה במשך התשע חדשים מעת היותי שם לפני זה נתהוה עולם חדש: כחמשה ששה מנינים אברכים שוקדים יום יום שעות ארוכות בלמוד החסידות, חוזרים המאמרים ומסבירים זה לזה.

לליובאוויטש באתי ביום הרביעי לשבוע, בש"ק קודם קבלת שבת ה' מאמר ובש"ק קודם מנחה ה' ביאור על המאמר שנאמר קודם קבלת שבת. המאמר הבנתי וגם חזרתי מקצתו בעל פה, אבל הביאור לא הבנתי, ומה נפלאתי כי האברכים ידעו גם את הביאור. צער גדול הצטערתי על אשר לא הבנתי את הביאור, וכל הלילה בכיתי מעומקי לבבי, וצמתי כל היום.

ביום השני כשנכנסתי ביחידות לכ"ק אדמור"ר, ספרתי לפניו מכל העבר עלי בביתי, כי עבר דרך עירנו לעיפלי אחד האברכים המשפיעים וחזר המאמרים ששמע בליובאוויטש, המאמרים הרגילים הבנתי, אבל המאמרים שנתבארו בהם הענינים העמוקים לא הבנתי. סיפרתי כי המאמר הנאמר בשבת זה הבנתי, וביאורו לא הבנתי.

כ"ק אדמור"ר ענה: אין לך דבר העומד בפני הרצון. ויסביר לי דהגם דרצון הוא גם כן רק כח הנפש ולא עצם הנפש, אבל בכחו גם להטות את הנפש לגלות גילויים עצמים בפתחת הכחות עצמיים והתפתחות החושים, ובפרט דהכחות שלמטה מן הרצון כמו שכל ומדות, הנה הרצון פועל עליהם בגזירה ופקודה בדרך כח עליון, וכאשר רוצים באמת אז גם החושים מתרחבים.

כאשר שמעתי מכ"ק אדמור"ר כי אין הדבר תלוי אלא ברצוני, החלטתי להשאר בליובאוויטש עד אשר אתחיל להבין. עם העוברים ושבים דרך לעפלי הודעתי כי איזה זמן אתעכב ועל כן ינהלו את החנות בעצמם. כארבעה חדשים יגעתי ביגיעה עצומה ביגיעת נפש וביגיעת בשר להרגיל את עצמי לחשוב ענין אחד כמה שעות רצופות וביגיעת נפש לחזור על ענין אחד כמה עשיריות פעמים.

טובה גדולה עשה לי האברך אפרים מסמיליאן, כי ה' חוזר אתי המאמרים כמה פעמים בזה אחר זה, עד אשר יכולתי להתעמק בהבנתם. על הרוב הייתי מתבודד באחד משני המקומות, במרתף אשר מתחת הבית הכנסת הגדול, או ע"ג

התקרה מתחת לגג ביהכ"ג. בתדש תשרי הוא הרגשתי עצמי כברי' חדשה, ות"ל רחצתי את הקדרה — אויסגעוואשען דעם טאָפּ — ונעשיתי כלי לקבלה, ונסעתי לביתי.

מענין הוא במאד אותה היחידות שהי' לו להחסיד ר' יקותיאל מליעפלי אצל הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי טרם נסעו לביתו אז, ואין כאן מקומו. אבל מהני"ל נראה מהלך רוחם של החסידים בימים ההם, כשנכנס ליחידות ושמע כי תלוי ברצון הנה לא זו ממקומו עד אשר תיקן במה שחסר לו, מבלי התחשב כלל בכמה יגיעה ועבודה עלה זאת לו.

הוד כ"ק אאזמ"ר אדמו"ר מוהר"ש מספר להוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק, כי הוד כ"ק זקנו כ"ק אדמו"ר האמצעי הי' מחלק את החסידים העוסקים בידיעת תורת החסידות ובעבודה לכמה פלוגות. היינו לבד החלוקה הכללית משכילים ועובדים הי' מחלק כל אחת מהם לכמה פלוגות, כמה סוגים במשכילים וכמה סוגים בעובדים. ולכל סוג וסוג מהמשכילים והעובדים כתב עבורם מאמרים וספר מיוחד. לסוג א' מהעובדים כתב ספר שער התשובה והתפלה חלק ראשון, וחלק שני לסוג אחר, וחלק שלישי לסוג אחר, וכן בסוגי המשכילים דלסוג אחד כתב ספר שער האמונה ולהסוג השני ספר עטרת ראש, ולהסוג המעולה ביותר ספר אמרי בינה. הספרים שער היחוד ושערי אורה הם כלליים ונכתבו עבור כל החסידים, כי שער היחוד הוא המפתח דתורת החסידות, ושערי אורה הוא האליף בי"ת דתורת החסידות.

פעם אחת שאל הוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק מאת הוד כ"ק אביו כ"ק אאזמ"ר אדמו"ר מוהר"ש איזה שאלה בהבנת הדברים באמרי בינה שער הק"ש בהפרקים ג"ד נ"ה ג"ו שמבאר בענין לחם שמן ויין שבתורה. גליא שבתורה רוא דאורייתא ורוא דרזין, גליא וסתים והממוצע שביניהם, והשיב לו על שאלתו הסביר לו הענין. אח"כ אמר הוד כ"ק אאזמ"ר להוד כ"ק אאמ"ר: את הספר אמרי בינה כתב הוד כ"ק אאזמ"ר עבוד החסיד ר' יקותיאל ליעפליער. הוא — ר' יקותיאל ליעפליער — הי' בול עץ, — א פלאַנצ — הגם שהי' על יחידות אצל כ"ק רבינו הזקן, און א רייכע יחידות, אָבער קיין קאָפּ קאָן מען ניט אַרויף שטעלען. והי' לו לב רגש והתפלל בהתעוררות טובה. כשחזר כ"ק אאזמ"ר ממאלע רוסיא והתישב בליובאוויטש, והתחיל להתעסק עם האברכים בלימוד תורת החסידות, התקנא ר' יקותיאל והשתוקק ג"כ להבין, ויגע ביגיעה עצומה עד שהביא עצמו להשגת הענינים הדקים ביותר.

פעם הוקשה לי דבר באמרי בינה שער התפילין פל"ב בענין אור ישר ואור חזור, ובענין התהוות החכמה מלמעלה מן החכמה המבואר בפל"ו, ויגעתי בזה הרבה, ונכנסתי על יחידות להוד כ"ק אאמ"ר, והרצאתי שאלותי. ענה לי: כעת פה החסיד ר' יקותיאל ליעפליער, והרבה לספר אודותו, ובתוך הדברים סיפר לי כי הספר אמרי בינה כתב כ"ק אאזמ"ר עבורו, ושאל אותו וכל אשר יגיד תספר לי, ואז אשיב ואבאר לך.

דרכו של הר"י הי' שהי' מאריך בתפלה, וצויתי ליוסף מרדכי — אחד המשרתים — דכאשר הר"י יגמור את תפלתו יגיד לי, כאשר הוגד לי כי גמר תפלתו נכנסתי אליו לביהכ"ג והרצאתי לפניו שאלתי. הוא התבונן כשעתא חדא ואמר: אני

הגני חנוני, ודרכו של חנוני כשמבקשים אצלו סחורה ויש לו מה ליתן, מקבל המחיר תחלה ואח"כ נותן הסחורה. הסחורה יש לי, תן המחיר ואתן הסחורה.

שאלתיו מה הוא המחיר. וענני כי חפץ שאחזור לפניו המאמר דשבת, ולהסבירו במה שאינו מבין, ובמה שלא אדע אשאל את כ"ק אאמור"ר, והסכמתי. אז ענה לי על שאלתי בטוב טעם ודעת מסודרה אשר לא האמנתי למשמע אזני כי הדברים האלה יוצאים מפי איש כזה שהי' בינוני ואפשר גם פשוט בידיעת גליא שבתורה, ובכל הענינים היותר עמוקים בקבלה ובחסידות, דבר בהם לרווחה בהסברים רחבים ובהעמקה גדולה.

כשהוצאתי הדברים שהסביר לי החסיד ר"י לפני כ"ק אאמור"ר אמר: החסיד ר' יקותיאל ליעפלער הוא מופת חי על מאמר רו"ל יגיעת ומצאת, הרבה יגע, אבל מצא הרבה.

בערב ההוא בא אלי החסיד ר"י כי אתן לו מחיר הסחורה כאשר התדברנו, ואחזור לפניו המאמר. הוא הקשיב קשב רב, עס איז געווען צו זעהן ווי אַ אַלטער חסיד הערט חזרה, אַלע אברים האָבען געהערט. וביקש כי ארחם עליו ולמחר בקר בהשכמה אחזור לפניו עוד פעם והבטחתי וגם קיימתי, ורק אז התחיל לסדר שאלותיו, אשר על הרוב מהם הוצרכתי לשאול את כ"ק אאמור"ר. ושבוע של ענג הי' לי אז בהשאלות ותשובות ההם.

ומן העת ההיא, הנה בכל עת בוא החסיד ר"י לליובאוויטש הייתי מתענג בחברתו. הוא זכר כל מה שראה מיום הראשון שבא לליאזנא בקיץ תקנ"ו, ומרגלא בפומי': אַלע וואָך גיי איך אין מחשבה אויף יחידות צו דעם רבי'ן זאָס איך וויל, כי זכר כל הפעמים שהי' ביחידות אצל כ"ק רבינו הזקן וכ"ק אאמור"ר וכ"ק אאמור"ר. הי' לו ברכה מכ"ק רבינו הזקן על אריכות ימים, וחי קרוב למאה שנים.

החסיד ר' שמואל דוב מבאָריסוב מפליג לפני הוד כ"ק אאמור"ר הרה"ק בשבח החושים והכשרונות של החסיד ר"י מליעפלי ואומר כי משכיל נפלא ועמקן חריף ומסודר כזה לא ראה, ומעלה נפלאה הי' לו כי אהב את היגיעה במושכלות אהבה עצמית, ולא הפריע אותו שום דבר. כשהי' מעיין באיזה ענין הי' סוגר עיניו ואוטם אזניו, ולא הי' מבלבל אותו שום דבר בעולם.

הסיפורים — אומר לי הוד כ"ק אאמור"ר הרה"ק — בהפלגת כשרונות וחושי החסיד ר"י מליעפלי אשר שמעתי מהוד כ"ק אאמור"ר, ואשר לכל זה הגיע על ידי יגיעה עצומה, וביגיעתו פעל להתהפך מבול עץ לבעל כשרונות וחושים נפלאים עשו עלי רושם גדול בהנוגע בסדר עבודתי.

הארכתני בכל זה לבאר את האמת הגמור כי ע"י עבודה ויגיעה יכולים להגיע למעלות היותר עליונות במעלת ידיעת המושכלות, ואין הדבר תלוי אלא בהאדם עצמו.

כב.

המורם מכל האמור כי האומרים כי אי אפשר לגברא לעמוד על בורין של הדברים, היא דעה כוחבת המונעת בר בעבודת השי"ת. ואשרי האיש הבוחר בחיים של לימוד תורת החסידות ועבודת הלב ויגיעת המוח, וידע נאמנה כי האלקים עשה את האדם ישר ויתן לו מוח ולב להשכיל

ולהבין לאהוב ולרחם, אשר כל הכחות והחושים צריכים לשעבד לעבודת השם. בבירור המדות וזיכוכם, בלימוד התורה בעבודה שבלב, ובקיום המצות מעשיות ברגש דחיות פנימי.

* * *

סוף דבר אשר אם באיזה עשיריות שנים מלפנים הי' אפשר להיות ירא שמים גם בלי לימוד וידיעת תורת החסידות, הנה עתה בדורנו זה ובימים הללו אשר רוח זרה מנשבת בכל השדרות וכח דהתירא בכל משלה, כאלו נשתנו מעשה בראשית, דשכינה במזרח, ובכולם — כל הפאָרטייען — שכינה מדברת מתוך גרוגם, הנה עתה לימוד החסידות מוכרח הוא להורות דרכי החיים ונוגע בנפש ממש. הירא את דבר ד' וחפץ בחיים טובים ונעימים בנעימת נועם אלקי בזה ובבא עליו לקבוע עתים לתורת החסידות, ללמדה על מנת לשמור לעשות ולקיים בעבודה ובהנהגה בפועל, ויקיים את מצות אהבת ישראל, לעורר גם את מכיריו ומיודעיו ללמוד את תורת החסידות, ומזמן לזמן להתועד באהבת ריעים אהובים לחזק את דרכי החסידות, אשר בזה יראו אור כי טוב ויתברכו בכל טוב.

